

FOCUS

HAAGLANDEN

JAARGANG 8

[**THEMA:
ECONOMIE**]

■ **CHRIS HEUTINK, RANDSTAD NL:**
"Bedrijven moeten stilstaan bij strategische personeelsplanning"

■ **KVK VERBINDT PARTIJEN**
Aantrekkelijke bedrijfsomgeving door samenwerking

■ **KANTORENLEEGSTAND GROEIT**
Projectontwikkelaars en beleggers pleiten voor regionale aanpak

NAJAAR 2011

RELATIEMAGAZINE VOOR OVERHEID EN BEDRIJFSLEVEN

3



JAARCONGRES RAADSLID.NU

'Het raadslid van de toekomst...'

Het eerste grote congres van Raadslid.Nu, dé Nederlandse vereniging voor raadsleden, is in aantocht! Alle raadsleden, griffiers, commissieleden, fractie-assistenten en schaduwfractieleden zijn welkom op zaterdag 12 november in Hotel en Congrescentrum Papendal in Arnhem.

[GRATIS ENTREE VOOR LEDEN!]

Prominente sprekers, zoals minister Ivo Opstelten, cultuurhistoricus Herman Pleij en NOC*NSF-voorzitter André Bolhuis praten mee over het hoofdthema 'Het raadslid van de toekomst'. Daarnaast gaan enkele topexperts met elkaar in debat over de toekomst van het raadslidmaatschap onder leiding van parlementair journalist Frits Wester.

JAARCONGRES RAADSLID.NU

'Het raadslid van de toekomst...'

Zaterdag 12 november 2011
09.30 uur – 17.30 uur
Hotel en Congrescentrum Papendal, Arnhem
Gratis entree voor leden, niet-leden betalen € 75,-
Voor meer informatie en inschrijven: www.raadslid.nu



Na de lunch zijn er workshops rondom actuele thema's, waaronder:

Papierloos werken
Raad en Griffie 2020
Prestigieuze projecten
De sportieve gemeente

Het nieuwe werken
Scoren met afval
Integriteit
Social media

De regie van de raad
Fysieke veiligheid
Digitaal samenwerken
Duurzaamheid

Na afloop is er netwerkgelegenheid met een hapje en een drankje.

[INCLUSIEF AANTREKKELIJK PARTNERPROGRAMMA]

Voor meer informatie en inschrijven: www.raadslid.nu



Colofon

De bestuurlijke partners van Focus Haaglanden willen met dit relatiemagazine de samenhang en samenwerking tussen regionale overheden, lokale overheden, het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties in Haaglanden zichtbaar maken en stimuleren. Het magazine moet bijdragen aan het regionale saamborgerbesef. Focus Haaglanden heeft daarmee een regionaal karakter, dat niettemin waar relevant in een landelijk kader wordt geplaatst. De bestuurlijke partners zijn: Stads- en Gemeentegewest Haaglanden, gemeente Den Haag, Veiligheidsregio Haaglanden en Kamer van Koophandel Den Haag.

Redactieadres
Stads- en Gemeentegewest Haaglanden
Grote Marktstraat 43
Postbus 66
2501 CB Den Haag
Tel: 070 7501500
Fax: 070 7501501
E-mail: informatie@haaglanden.nl
www.focushaaglanden.nl

Abonneren
Aanmelden en adreswijzigingen:
www.focushaaglanden.nl

Aan dit nummer werken mee
Redactie: Brigitte Beeks, Denise Helmes, Chris Lieshout, Ben Maandag, Hans Oerlemans, Danny Peters, gemeente Pijnacker-Nootdorp, Hans Rebers, Gemma Schoot, Carmen Schothuis, Peter Smit, Anneke Verbraeken
Fotografie: Actorion Communicatie, De Haagse Hogeschool, Sicco van Grieken, Jos Lammers, Jos van Leeuwen, Peter van Oosterhout, gemeente Pijnacker-Nootdorp, Randstad Nederland, Regiostock

Druk
DeltaHage grafische dienstverlening

Commerciële exploitatie
AddingBusinezz BV
Tel: 06 - 411 600 94
E-mail: info@addingbusinezz.nl
www.addingbusinezz.nl

Concept, uitgave en vormgeving
Actorion Communicatie, Velp

Copyright en verantwoordelijkheid
Het auteursrecht op de in dit tijdschrift verschenen artikelen wordt door de uitgever voorbehouden. De verantwoordelijkheid voor een artikel ligt bij de betreffende organisatie.

Uitgave
Najaar 2011

Het volgende nummer van Focus Haaglanden verschijnt winter 2011. Kijk voor meer informatie op www.focushaaglanden.nl

Voorpagina
Chris Heutink, directeur
Randstad Nederland.
Fotografie: Randstad Nederland

Inhoudsopgave

Thema: Economie

Directeur van grootste uitzender over de crisis, ZZP'ers en social media	4	Aandacht voor schone lucht	28
Stadsgewest stuurt aan op samenwerking begeleiding expats	6	Begrotingscommunicatie: een duivels dilemma	30
Ad Hoc zorgt voor effectief leegstandsbeheer	9	De innovatiekracht van MKB'ers: ondernemerschap en onderwijs	34
B&W Pijnacker-Nootdorp introduceert Twitterspreekuur	11		
Gebiedsmanagement: een aantrekkelijke bedrijfsomgeving	12		
Hoogstandjes in water- en deltatechnologie	16		
Projectontwikkelaars en beleggers pleiten voor regionale aanpak	18	Verder in dit nummer	
Den Haag rolt rode loper uit voor toerist	20	De Stelling	10
"Lagere kosten? Het kan, als we eerst investeren in vernieuwing"	22	In the picture: Marion Stein	14
Samenwerken op gebied van huisvesting MOE-landers	24	Column Gerard Milo	15
Jaarcongres Raadslid.Nu stomt raadsleden klaar voor de toekomst	26	Kort in de regio	32



Economie in Haaglanden

In Haaglanden moeten de komende jaren de schouders eronder gezet worden om de herstellende economie weer op peil te brengen. De werkgelegenheid blijft teruglopen, zo voorspellen de laatste onderzoeken. Daarnaast is echter wel een groei van het aantal ZZP'ers te zien. Een markt waar uitzender Randstad kansen ziet. Zo is te lezen in het coverartikel van deze Focus Haaglanden. De werkgelegenheid in de regio Haaglanden kenmerkt zich door een hoog aantal buitenlandse werknemers. Niet alleen expats, maar ook een groeiend aantal arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Dit vraagt om een verandering van beleid en nieuwe samenwerkingsverbanden. De leegstand op de kantorenmarkt is het afgelopen

jaar in Haaglanden, net als in de rest van het land, weer gegroeid. Maar, de regio zit niet stil. Overheden en marktpartijen werken volop samen aan een regionale kantorenvisie met als doel een gezonde, wervende kantorenmarkt met de juiste kantoren op de juiste plekken in Haaglanden.

U leest in dit themanummer Economie van Focus Haaglanden over verschillende vormen van samenwerken en initiatieven die aan het herstel van het economisch klimaat in Haaglanden bijdragen.

Caroline Schep
Hoofdredacteur

Chris Heutink, Randstad Nederland

Directeur van grootste uitzender over de crisis, ZZP'ers en social media

Deze uitgave van Focus Haaglanden is bij de verschijning uitgedeeld bij het Miljoenenontbijt van VNO-NCW Den Haag. Eén van de partners van deze jaarlijkse bijeenkomst is Randstad Nederland. Focus Haaglanden voelde de algemeene directeur van de marktleider in de uitzendbranche aan de tand over de crisis, de opkomst van ZZP'ers, moeilijk vervulbare vacatures, de inzet van social media voor het werven van personeel en vrouwelijk leiderschap.

Tekst: Brigitte Beeks, Stadsgevest Haaglanden
Fotografie: Randstad Nederland

Nederland heeft zich redelijk goed door de crisis heen geslagen. Uit de laatste cijfers (juli 2011) blijkt dat Nederland het laagste werkloosheidscijfer (4,3 procent) heeft van de landen in de eurozone. Volgens Heutink heeft de crisis hier in Nederland niet zo toegeslagen als in bijvoorbeeld Duitsland. Dat komt omdat wij veel meer variatie hebben in de opbouw van onze economie. Daarnaast heeft de invoering van de deeltijd-WW, die uitgebreid is toegepast en uiteindelijk zelfs is verlengd, een dempend effect gehad op die werkloosheid. Ook is een groei van het aantal ZZP'ers te zien. Daarbij vraag ik me overigens wel af of zij uit nood voor zichzelf zijn begonnen of dat dat echt een wens van hen was, maar dat terzijde." Als laatste reden noemt Heutink de flexibiliteit. "We zijn een flexibel land en kennen veel parttime werkverbanden. De flexibilisering van de arbeidsmarkt is vergesloopt. En de hoge flexgraad, het aantal mensen met een flexibel contract oftewel onze core-business, vangt veel op. Als het in de ene branche wat slechter gaat, dan kunnen we die mensen verspreiden over andere branches."



Chris Heutink, algemeen directeur Randstad Nederland

Het aantal ZZP'ers is ook in 2011 weer gegroeid. Zo meldde het Economisch Onderzoeksbureau van de ING in mei 2011. Na een kleine dip in 2009 is er vanaf 2010 weer een forse stijging waargenomen. Dit vormt voor de uitzendbranche geen bedreiging vindt Heutink. "Ik denk dat het elkaar alleen maar aan-

vult. Je hebt eigenlijk twee groepen ZZP'ers, de groep die in de bouw- en dienstverlening werkzaam is en de groep professionals, in bijvoorbeeld communicatie of de ict. Maar voor beide groepen geldt: ze hebben geen tijd om werk te zoeken. Ze worden zo opgezogen door hun huidige project, dat ze geen acquisitie kun-

nen doen. Wij kunnen ervoor zorgen dat die volgende klus er wel is. Voor een werkgever maakt het namelijk niet uit of hij nou een ZZP'er inhurt of een uitzendkracht."

Moeilijk vervulbare vacatures

Nu de werkloosheid omlaag gaat en Nederland herstelt van de crisis, worden ook de moeilijk vervulbare vacatures duidelijker zichtbaar. Ze zijn moeilijk in te vullen, omdat beschikbare mensen niet de juiste kennis en competenties hebben waar werkgevers naar zoeken. Daarin is zeker een rol voor uit-

nieuwe medewerker intern wel zitten, maar je moet hem of haar wel opleiden en dat kost geld."

Social media

Bij het vinden van het juiste personeel lijken social media, zoals LinkedIn, Twitter en Facebook een rol te gaan spelen. Volgens een onderzoek van Heli-view Research in maart 2011, zou blijken dat sociale media door circa één op de vijf bedrijven met vacatures is ingezet voor personeelwerving. Randstad is wel actief en aanwezig op netwerksites, maar in werving alleen via dit medium

'Veel werkgevers staan niet genoeg stil bij strategische personeelsplanning'

zenders als Randstad weggelegd. Heutink: "Onze kernkwaliteit is om het bij elkaar brengen van vraag en aanbod beter te doen dan het bedrijf zelf. Wij doen voortdurend onderzoek naar de arbeidsmarkt. Waar zitten die mensen die je zoekt, wat zijn het voor mensen en hoe bereik je ze?" "Daarnaast proberen we bij bedrijven de noodzaak van strategische personeelsplanning te benadrukken." Want het blijft volgens Heutink niet alleen bij de vraag: waar wil ik naartoe met mijn bedrijf? Maar 'Wat betekent dat voor het personeel?' is de automatisch daaropvolgende vraag. "Instroom, uitstroom maar ook niet te vergeten, de doorstroom. Welk personeel kun je omscholen om door te groeien? Veel werkgevers staan niet genoeg stil bij die strategische personeelsplanning. Of ze haken af zodra ze de kosten zien. Dat kan een vertragende factor zijn. Zonde. Want dat is denken voor de korte termijn." De moeilijk vervulbare vacatures kunnen best vervuld worden, denkt Heutink. "In veel van de gevallen is het een mobiliteitsvraagstuk. Die ict-specialisten die je zoekt zijn er wel, maar die zitten in Groningen. En jij zit met het bedrijf in Rotterdam. Of je hebt die

geloven ze niet zo. "Het heeft geen zin om veelvuldig te roepen dat je veel vacatures hebt. Ik denk dat je mag veronderstellen dat dat wel bekend is, dat wij vacatures hebben. Daarbij is het ook de vraag of je wel de juiste mensen ermee bereikt. En als dat niet klopt, je krijgt als jurist drie keer een tweet of bericht dat we een vacature als directie-secretaresse hebben, dan klikt die persoon ook snel weg. Ik geloof wel in het opbouwen van een community rond een merk of een bedrijf. Daar is het een uitstekend middel voor, om een band op te bouwen door je doelgroep steeds te voorzien van relevante informatie die hen kan helpen bij hun werk bijvoorbeeld." Het inzetten van social media is dus iets waar goed over nagedacht moet worden, meent Heutink. "Twitter is een groot, snel medium en je hebt direct een enorm bereik. Maar ik denk dat je niet snel succes boekt als je mensen bereikt met berichten waar ze niks aan hebben. Wederom komen dan weer die vragen aan bod die ik eerder genoemd heb. Waar zitten je toekomstige werknemers, wie zijn ze en hoe bereik je ze?" Daarbij is er nog een aspect van social media dat bedrijven volgens Heutink

niet uit het oog moeten verliezen. "Je moet nadenken over hoe je je als bedrijf via social media wil positioneren. Wat moeten mensen van je vinden? Je moet je gaan 'branden' als werkgever. Natuurlijk als een bedrijf waar het leuk en interessant is om te werken, maar hoe komen potentiële kandidaten daarachter? Daar moet je nu wel al over na gaan denken, want Twitter en Facebook zijn blijvend. En als ze verdwijnen, dan komt er wel weer iets soortgelijks voor in de plaats."

Vrouwelijk leiderschap

Eén van de thema's van het Miljoenenontbijt 2011 was 'Vrouwelijk leiderschap'. "Dat is zo'n hype", reageert Heutink meteen op de vraag hoe Randstad hier tegenaan kijkt. "Allereerst komt tachtig procent van ons management uit eigen gelederen. Ik ben daarvan het levende voorbeeld. Ik ben als intercedent binnengekomen en opgeklimmen tot algemeen directeur. Als je kijkt naar de verhouding man/vrouw onder al onze medewerkers is dat denk ik 30/70 procent. Bij onze regiodirecteuren is dat 50/50. Dat is een mooie afspiegeling van hoe we het willen, maar daar moet je wel wat voor doen als werkgever. Daar moet je vrouwelijke werknemers kansen voor bieden en veel mogelijkheden. Ik denk dat Randstad bijvoorbeeld erg flexibel is en genoeg gelegenheid biedt om werk met een gezin te combineren. We vragen die flexibiliteit echter ook van onze werknemers. Als je op een bepaald moment niet aanwezig kunt zijn, dan ben je dat op een ander tijdstip wel. Voor de vestigingen ligt dat natuurlijk wat moeilijker, maar in de hogere regio's kan dat wel. Daarnaast geloof ik heilig in diversiteit van teams. Ik vind een mix van mannen en vrouwen in teams zeer belangrijk. Diversiteit levert veel op en dat werkt ook gewoon beter."

Chris Heutink heeft nog meer ideeën en mogelijke oplossingen voor moeilijk vervulbare vacatures. Lees deze op www.focushaaglanden.nl

Internationale organisaties belangrijk voor regionale economie

Stadsgewest stuurt aan op samenwerking begeleiding expats

Volgens een recent onderzoek (zie kader) leverden internationale organisaties in 2010 zo'n 35.000 banen op voor de regio Den Haag. Internationale organisaties vormen daarmee een betrouwbaar en belangrijk onderdeel van onze regionale economie. De private sector speelt daar handig op in en heeft steeds meer aandacht voor de internationale werknemers bij deze organisaties. Maar ook overheden in de regio hebben belangstelling voor deze 'expats' en stemmen hun dienstverlening in toenemende mate af op deze doelgroep. Regionale samenwerking kan daarbij een belangrijke rol spelen.

Tekst: Brigitte Beeks, Stadsgewest Haaglanden
Fotografie: Sicco van Grieken

In juni van dit jaar liet het Europees Octrooi Bureau (EOB) weten dat zij naast hun huidige kantoor in de Plaspoelpolder een nieuw pand willen laten bouwen. Zodra het nieuwe gebouw klaar is, wordt de bestaande hoogbouw gesloopt. Zij investeren hiermee de komende jaren 250 miljoen euro in het bedrijventerrein en blijven met hun circa drieduizend medewerkers in Rijswijk gevestigd. Het EOB heeft zich in 1977 gevestigd in Rijswijk en er is in de loop der jaren een hechte band ontstaan met de gemeente. Het is de grootste internationale vestiging in Rijswijk en economisch van enorme waarde. Niet alleen voor deze gemeente, maar ook voor de regio. Burgemeester Ineke van der Wel liet weten erg blij te zijn met het besluit om in Rijswijk te blijven. "Op een goed zicht-



Een expatwinkel in Den Haag. Internationale medewerkers spenderen een kleine zevenhonderd miljoen euro aan goederen en diensten in Haaglanden.

bare plek wordt een enorme investering gedaan in een nieuw gebouw. Dit is geweldig nieuws voor Rijswijk en voor de Plaspoelpolder in het bijzonder." Het EOB is niet de enige internationale organisatie die haar band met de regio Den Haag bevestigt door te kiezen voor nieuwbouw. Op 1 juli heeft koningin Beatrix het nieuwe hoofgebouw van Europol geopend aan de Eisenhower-

Voor een expat bestaan de gemeentegrenzen nauwelijks

laan in Den Haag en ook Eurojust zal in de toekomst een nieuw pand betrekken in de hofstad. Internationale organisaties en het internationale bedrijfsleven brengen buitenlandse medewerkers mee. Kennismigranten, ook wel expats genoemd (zie kader). Expats vragen om huisvesting, onderwijs en voorzieningen. Een goede opvang van expats en een optimaal verblijfsklimaat dragen bij aan een verbete-

ring van het internationale vestigingsklimaat in deze regio. De grootste internationale werkgevers van expats in de regio (waaronder de EU/VN, maar ook Shell en AEGON) hebben zich verenigd in de Internationale Community Platform (ICP). Jeroen Drost, CEO van NIBC is voorzitter van het ICP. Binnen verschillende werkgroepen worden, door de HR-managers van

deze organisaties, zaken als huisvesting, onderwijs, gezondheidszorg, kinderopvang en openbaar vervoer besproken en voorstellen voor oplossingen gegeven. Het ICP deelt haar vraag & aanbevelingen met zowel de publieke als de private partijen in de regio en nodigt daarmee uit tot implementatie ervan. Eens per jaar worden de onderwerpen ook besproken met de CEO's en alle burgemeesters uit de regio tijdens de

Wat is een expat?

Een expatriate, of afgekort expat, is een werknemer die door een internationaal opererende organisatie of bedrijf voor een bepaalde tijd in het buitenland is gestationeerd. Expats zijn over het algemeen hoog opgeleide mensen die voor een bepaalde tijd een arbeidsbehoefte vervullen welke in een land ontstaat is. Voor expats geldt een bepaald belastingvoordeel, de zogenaamde expatregeling. Hierdoor hoeven ze over dertig procent van hun inkomsten geen belasting te betalen.

'Captains Conference', dit jaar op 30 september in het Internationale Strafhof in Den Haag.

Begeleiding expats

De gemeenten in de regio Haaglanden hebben afzonderlijk al verschillende initiatieven opgezet om de expats te begeleiden. Zo is in november 2010 in Den Haag het 'The Hague International Centre' geopend. Met één afspraak kunnen expats hier zowel de aanvraag van een verblijfsvergunning en een burgerservicenummer, als de inschrijving in de gemeentelijke basisadministratie regelen. Deze zaken zijn in veel gevallen vereist om in Nederland te mogen werken. Daarnaast verschaft het centrum (Engelstalige) informatie over gemeentelijke zaken als huisvuilcollectie en het aanvragen van een parkeervergunning, maar ook over huisvesting, vrijetijdsbesteding, internationaal onderwijs, kinderopvang, et cetera. In Delft is op 19 mei 2011 de eerste 'Welcome to Delft' bijeenkomst gehouden. Hier werden tachtig expats, die zich recentelijk in Delft hadden gevestigd, welkom geheten door burgemeester Bas Verkerk. Het Delft Expat Project Team bestaat al langer en er is ook een speciaal gedeelte van de gemeentelijke website.



De gemeenten Leidschendam-Voorburg en Zoetermeer hebben onderdelen van hun website vertaald in het Engels; Rijswijk en Wassenaar hebben naast compleet Engelstalige versies van hun sites, ook gidsen en brochures ontwikkeld specifiek gericht op expats. Het Stadsgewest Haaglanden spoort de gemeenten aan om samen het verblijfsklimaat van deze buitenlandse werknemers te verbeteren en daarmee ook het internationaal vestigingsklimaat. Zo wordt regelmatig een nieuwsbrief verstuurd naar vertegenwoordigers van

gemeenten in de regio Haaglanden, die zich bezighouden met internationale zaken en in het bijzonder expatbeleid. Daarnaast vinden er in Haaglandenverband bijeenkomsten plaats, gericht op informatiedeling en waar mogelijk afstemming van dienstverlening. Onderwerpen zijn dan bijvoorbeeld burgerzaken of internationaal onderwijs. Ook worden gezamenlijke bijeenkomsten georganiseerd met het ICP.

[lees verder op pagina 8]

Onderzoek Decisio

Het onderzoeksbureau Decisio deed onderzoek naar de economische impact van internationale organisaties in Den Haag en omgeving. Met 35.000 banen zijn de internationale organisaties de belangrijkste banenmotor voor Den Haag en de Haagse regio. De totale bestedingen van internationale organisaties in de regio bedroegen in 2010 2,7 miljard euro. Verder spendeerden internationale werknemers een kleine zevenhonderd miljoen euro aan goederen en diensten, wat ruim vijfduizend banen opleverde in andere sectoren. Bijna de helft van deze banen zit in de gemeente Den Haag en ruim een derde in de regio Haaglanden. Voor het onderzoek is een onderscheid gemaakt naar Europese en Internationale Organisaties gebaseerd op een verdrag (23 in deze regio), NGO's (116), ambassades (111) en andere internationale samenwerkingsverbanden (60). Bekijk het volledige rapport op www.focushaaglanden.nl

Ad Hoc zorgt voor effectief leegstandsbeheer

AD HOC



Bij het The Hague International Centre in Den Haag kunnen expats alles voor hun verblijf in Nederland regelen.

[vervolg van pagina 7]

Samenwerking

Voor een expat bestaan de gemeentegrenzen nauwelijks. Het komt dan ook vreemd over als de ene expat met alle egards op het stadhuis wordt ontvangen terwijl zijn collega in de buurgemeente niet in het Engels aan het loket terecht kan. Het Stadsgewest tracht via het Regionaal Expatbeleid de gemeenten aan te sporen op meer terreinen samenwerking te zoeken. Dan hoeft men niet het wiel opnieuw uit te vinden en kan handig gebruik gemaakt worden van de reeds aanwezige kennis. Als bijvoorbeeld de Engelstalige informatievoorziening op de gemeentelijke websites zoveel mogelijk uniform is, voorkomt dit misverstanden en onbegrip. Ook de dienstverlening en expertise van het International Centre moet vrij eenvoudig in te zetten zijn voor buurgemeenten. Daar moeten dan wel beleidsmatig en bestuurlijk afspraken over gemaakt worden.

Een goed voorbeeld van regionale samenwerking is de stand van 'The

Hague Region' op de Expatfair. Tijdens deze 'Feel at Home in The Hague' beurs voor expats, die in september werd gehouden in het Atrium, presenteerden het Stadsgewest en de gemeenten Den Haag, Rijswijk, Wassenaar en Delft zich

gezamenlijk onder één regionale vlag. Op die manier laat de regio zien dat ze betrokken zijn bij de internationale gemeenschap en dat gemeentelijke grenzen er weinig toe doen.

Internationale organisaties vs. internationale bedrijven

In het onderzoek van Decisio wordt een onderscheid gemaakt tussen internationale organisaties en internationale bedrijven. Laatstgenoemde zijn in het onderzoek niet meegenomen. De WestHolland Foreign Investment Agency (WFIA) is een organisatie die zich sinds 2001 namens Den Haag, Delft, Zoetermeer, Leiden, Lansingerland, Stadsgewest Haaglanden, provincie Zuid-Holland en de Kamer van Koophandel bezig houdt met het werven van buitenlandse bedrijven om zich in deze regio te vestigen. (www.wfia.nl) Momenteel wordt gewerkt aan het koppelen van werkgelegenheidscijfers aan de database met buitenlandse investeerders. Een voorzichtige schatting is dat er bij de ruim zeventienhonderd buitenlandse investeerders in de regio WestHolland meer dan 42.000 mensen werkzaam zijn. Een groot deel daarvan is expat.

Aan een leegstaand pand kleven altijd risico's. Diefstal, vandalisme of bevroren leidingen kunnen behoorlijke schade opleveren. Met de inzet van leegstandsbeheer kunnen vastgoedeigenaren deze risico's beperken. Daarnaast biedt leegstandsbeheer voor woningzoekenden de kans op een woonruimte. Ook ondernemers kunnen bij Ad Hoc terecht voor voordelige en flexibele kantoorruimte.

“We zijn begonnen in de antikraak-activiteiten. Maar dat begrip heeft voor veel mensen een negatieve klank”, aldus Dolf Smit, regiomanager bij Ad Hoc. “Tegenwoordig is onze dienstverlening breder en bieden wij ook tijdelijk verhuur en toezicht. Wij zien ons dus veel meer als een leegstandsbeheerder. Partijen zetten ons bijvoorbeeld in om hun vastgoed te beschermen tegen vandalisme en verloedering en om de leefbaarheid in de wijken te behouden.”

De branche professionaliseert

Ad Hoc heeft nu honderd medewerkers in dienst. “We zijn dé leegstandsbeheerder van Nederland en zijn voortdurend bezig onze activiteiten verder te professionaliseren. Ad Hoc is een ISO gecertificeerde onderneming. Daarnaast zijn

gemeenten een bonafide en fatsoenlijk leegstandsbeheer garanderen.” De leegstandsbeheerder werkt voor commerciële vastgoedpartijen, maar ook voor gemeenten en woningbouwverenigingen. Smit: “Corporaties maken gebruik van onze diensten om de leefbaarheid in wijken op peil te houden. Als ze bijvoorbeeld een gebied willen herstructureren en de bewoners naar elders willen verplaatsen, gaat de leefbaarheid achteruit. Het gevoel van veiligheid wordt minder. Wij plaatsen mensen in die woningen. Meestal zijn dat jongeren, vooral studenten. Dan leeft een wijk weer en wordt de overlast minder. Natuurlijk begrijpen wij ook dat betrouwbare bewoning voor eigenaren van het grootste belang is. Daarom past Ad Hoc een strenge selectie toe van haar bewoners, waarbij er vooral wordt gelet op de representativiteit en integriteit.”

Startende ondernemers

Twee jaar geleden is Ad Hoc, als eerste leegstandsbeheerder, gestart met het aanbieden van tijdelijke werkruimte aan ondernemers. De leegstand in de Nederlandse kantorenmarkt is inmiddels toegenomen tot zeven miljoen vierkante meter. Aan de andere kant neemt het aantal ondernemers dat op zoek is naar bedrijfsruimte ieder jaar toe. “Ad Hoc brengt de behoefte aan bescherming van het pand en de vraag naar betaalbare kantoorruimte bij elkaar. De intrek van ondernemers heeft een preventief effect tegen leegstandsrisico's. Aan de andere kant biedt het ondernemers de mogelijkheid om op een voordelige manier



Dolf Smit, regiomanager Ad Hoc

ciële resultaten kunnen tegenvallen of het bedrijf groeit juist enorm snel. In beide situaties wil je als ondernemer niet vast zitten aan een contract voor een langere termijn. Ook voor een vastgoedeigenaar is de korte opzegtermijn interessant, op die manier kan de eigenaar altijd over zijn pand beschikken.

Wilt u meer informatie over Ad Hoc en de mogelijkheden om uw leegstaand vastgoed te beschermen? Kijk dan op de website www.adhocbeheer.nl of neem dan contact op met Ad Hoc Den Haag:

Dolf Smit
070 – 312 03 33
d.smit@adhocbeheer.nl

'Partijen zetten ons in om hun vastgoed te beschermen tegen vandalisme en verloedering en om de leefbaarheid in de wijken te behouden'

we er trots op dat we het keurmerk mogen voeren van de Stichting Keurmerk Leegstandsbeheer. Het keurmerk schrijft een groot aantal regels voor waar de bedrijven zich aan moeten houden en die gebruikers, eigenaren en

de eerste stap naar huisvesting te zetten”, weet de regiomanager uit ervaring. De korte opzegtermijn is voor zowel vastgoedeigenaren als ondernemers erg interessant. Voor startende ondernemers is de toekomst nog onzeker. De finan-

Leegstaande kantoren ideaal voor herontwikkeling tot woningen

Het wordt vanaf 2012 gemakkelijker om leegstaande kantoren om te bouwen tot woningen. Als kantoren verbouwd worden tot woningen moeten de nieuwe woningen nu nog voldoen aan de nieuwbouwnormen. Het nieuwe Bouwbesluit dat per 2012 ingaat, stelt die eisen niet meer. Zijn leegstaande kantoren ideaal om te herontwikkelen tot woningen? We vroegen het een architect, een projectontwikkelaar en het sectorhoofd Economie bij het Stadsgebied Haaglanden.



Ron Bakker,
directeur Castellum
Projectontwikkeling B.V.



Erik de Vries,
WE Architecten
(winnaar CASA
NOVA 2010)



Pieter van Genuchten,
hoofd Economie,
Stadsgebied Haaglanden

“Zo simpel als de stelling luidt, is het helaas in de praktijk niet. Als eerste dien je te kijken naar de directe omgeving van het leegstaande kantoor. Kwaliteitseisen en de aanwezigheid van andere, mogelijk leegstaande, kantoren. De volgende stap is het onderzoeken van het pand. Sommige gebouwen hebben een structuur die nooit geschikt gemaakt kan worden voor een prettige woonomgeving, bijvoorbeeld door het ontbreken van voldoende daglichttoetreding. Tot slot gaan we naar de kern en worden de liften, trappenhuis en noodtrappen beoordeeld. Het moet qua bouwkosten wel allemaal betaalbaar blijven.”

“Vervolgens komt het moeilijkste gedeelte. Wat is de boekwaarde en hoe hoog is de hypotheekschuld van de eigenaar? Uit de praktijk blijkt dat de actuele waarde van het gebouw niet strookt met de boekwaarde en ook vaak niet met de lopende hypotheekverplichting. Het is een utopie dat door de transformatie naar een wooncomplex dit probleem zal worden opgelost. De boekwaarde moet worden aangepast aan de actuele waarde, waardoor de kans om het pand te kunnen verkopen en daardoor een nieuwe bestemming te krijgen direct aanwezig is. Aanpassingen c.q. afboekingen tussen de veertig en vijftig procent zijn zeer gebruikelijk. De bouwkundige staat van vele panden en de noodzakelijke investeringen om tot een kansrijke exercitie te komen, onderschrijven deze verlagen. Indien de drie genoemde issues tot een goed einde zijn gebracht, dan is het ideaal om dat leegstaande kantoor in 2012 om te bouwen tot woningen of anderszins.”

“Kantoren zijn de pakhuizen van de 21e eeuw. Waar in de jaren tachtig de binnensteden en havengebieden als onaantrekkelijk werden gezien, waren er toen ook pioniers die de mogelijkheden van de grote leegstaande pakhuizen zagen en benutten. Nu zijn het de kantoren op niet-zicht-locaties die onaantrekkelijk zijn geraakt voor bedrijven maar zich uitstekend lenen voor aantrekkelijke woningen. Dit is wederom een kans om relatief goedkope vierkante meters om te zetten in nieuwe woonvormen. Een deel van de leegstaande kantoren ligt daarnaast ook binnenstedelijk, op plekken waar normaal geen bouwlocaties meer te vinden zijn. De gebouwen hebben vaak karaktervolle structuren. Transformeer een kantoorgebouw dus niet in een standaard dertien-in-een-dozijn-woongebouw, maar laat het karakter en andere onderscheidende kwaliteiten leiden tot bijzondere woningen. Ook de versoepelde bouwregelgeving vanaf 2012 biedt kansen. Er zijn genoeg rapporten geschreven met voors en tegens. Deze stukken zullen de grote groep betrokkenen niet over de streep trekken het transformatieproces aan te pakken. Hiervoor zijn aansprekende praktijkvoorbeelden nodig van pioniers. Beleidsmakers zouden deze voortrekkers moeten stimuleren. Bijvoorbeeld door privileges voor andere ontwikkelingen te geven. Iedere ontwikkelaar die dagdromend over de jaren tachtig graag een optie had genomen op een paar vervallen pakhuizen, moet wakker worden en kan vandaag nog zijn kans pakken: leegstaande kantoren? Ruimte voor pioniers en visionairs!”

Ik wil toch eerst de opmerking plaatsen dat een gezonde kantorenmarkt leegstand nodig heeft om een goede keuze te kunnen bieden aan bedrijven die zich willen vestigen in of willen verhuizen naar onze regio. Deze leegstand noemen we de frictieleegstand en die mag zo'n zes procent van de voorraad zijn, wat in Haaglanden neerkomt op 0,4 miljoen m². We hebben echter een leegstand van 1 miljoen m² dus 0,6 miljoen m² is overaanbod.

De stelling belooft het panacee te bieden voor dit overaanbod. De typering 'ideaal' maakt de stelling wat te bout. Zonder deze typering vind ik de stelling wel hout snijden, uiteraard met de nodige kanttekeningen. In principe kan je ieder kantoorpand ombouwen tot een wooncomplex, vraag alleen niet wat dat kost en of je wel gelukkige bewoners krijgt. Dat laatste hangt vooral af van de ligging. Het eerste vooral van de verwervingskosten van een pand. In een gezonde kantorenmarkt zijn die hoog. 'Ieder nadeel...': het forse overaanbod maakt dat het water inmiddels tot de lippen staat bij een aantal eigenaren van panden die al jaren leeg staan. Van de bank of de curator gekocht, maakt de start van menig succesvolle herontwikkeling mogelijk. Tot slot: op dit moment analyseren we alle leegstaande kantoren op hun kwaliteiten. Als we de potentiële herontwikkelingen die we zien, gerealiseerd krijgen dan is het overaanbod grotendeels opgelost: toch een panacee?!”

B&W Pijnacker-Nootdorp introduceert Twitterspreekuur

De gemeente Pijnacker-Nootdorp is de eerste gemeente in Nederland waar het college via Twitter spreekuren houdt. Paula Legen, manager Communicatie bij de gemeente, kwam op het idee doordat zij in totaal andere branches Twitterspreekuren georganiseerd zag worden. Huisartsen, specialisten en bijvoorbeeld advocaten gingen de gemeente al voor. “Ik zag het als een mooie aanvulling op onze andere media om in dialoog te gaan met de bewoners en ondernemers uit onze gemeente. Het idee werd ook zeer positief ontvangen door het college dus we zijn gewoon van start gegaan.”

Tekst: Gemeente Pijnacker-Nootdorp
Fotografie: Gemeente Pijnacker-Nootdorp

Het Twitterspreekuur begon ruim een half jaar geleden als pilot met wethouder Peter van Haagen, die zelf al zeer actief was op Twitter. Het sloeg zo goed aan dat al snel het hele college zijn voorbeeld volgde. Wekelijks zitten nu de burgemeester of wethouders achter de knoppen. Gebruikers van het sociale netwerk kunnen er al hun vragen stellen over zaken die spelen in de gemeente. “Het spreekuur is voor algemene vragen maar ook voor vragen rondom een actuele thema. Niet alle vragen lenen zich voor beantwoording via Twitter maar we kunnen met de korte antwoorden in ieder geval een richting aangeven”, aldus Legen. Indien nodig wordt geadviseerd contact op te nemen met de verantwoordelijke afdelingen binnen de gemeente en de weg hier naar toe gewezen. Tijdens het Twitterspreekuur kan een vragensteller ook onder ‘vier ogen’ met de burge-



Paula Legen (links) assisteert wethouder Peter van Haagen bij het Twitterspreekuur

meester of wethouders twitteren, zonder meelezende medetwitteraars. Dit middels direct messages. Van Haagen: “Het leuke was dat we tijdens de spreekuren vanzelf tegen een aantal zaken aanliepen en zo wederzijds een goede set spelregels konden samenstellen. Want waar kondig je het spreekuur aan, wat doe je met vragen die bestemd zijn voor collega-bestuurders, hoe geef je antwoord in 140 tekens, hoe bereid je je erop voor en hoe ga je om met lastige vragen of een pittige twittertwist?” Legen: “Het mooie van de beperking van 140 tekens is dat de antwoorden kort en bondig moeten zijn en er geen ruimte is voor lang juridisch correct taalgebruik. Dat houdt de interactie levendig. Het is immers vooral te vergelijken met een gesprek. Leuke bijkomstigheid was ook dat de vragen die worden gesteld weer een inspiratiebron blij-

ken te zijn voor de collegeleden voor het schrijven van hun weblogs. En burgers en ondernemers komen ook niet alleen met vragen maar dragen ook graag tips en ideeën aan.” Van Haagen: “Ik houd nu elke vrijdag mijn Twitterspreekuur maar ben natuurlijk tussentijds ook altijd bereikbaar voor vragen. Dat is ook het mooie van social media, je kunt any time, any place vragen van burgers en ondernemers beantwoorden.” Legen: “Het is ons als gemeente zo goed bevallen dat we de spreekuren ook gaan uitbreiden naar ambtenaren, bijvoorbeeld voor vragen over een specifiek thema. Naast veel nieuwe volgers levert het Twitterspreekuur ook veel positieve reacties op vanuit de bewoners, de pers en andere gemeenten. Het bevestigt en versterkt ons imago als moderne gemeente die ver is in digitalisering en het gebruik van sociale netwerken.”

Hoe werkt het Twitterspreekuur?

Om mee te doen moet je een account hebben op Twitter. Het Twitterspreekuur is te volgen via de zogenaamde hashtags, bijvoorbeeld #TSWPH (staat voor: Twitterspreekuur Wethouder Peter van Haagen). Bij elke vraag en antwoord wordt deze hashtag geplaatst, zodat iedereen heel makkelijk vragen en antwoorden kan meelesen, zonder dat je de mensen daadwerkelijk volgt. Wil je zelf een vraag stellen dan ga je naar het Twitter-account van de wethouder en stel je een vraag.

Kamer van Koophandel verbindt partijen

Gebiedsmanagement: een aantrekkelijke bedrijfsomgeving

Een aantrekkelijke winkelstraat, gezellige binnenstad, schoon winkelcentrum, veilig horecagebied of bereikbaar bedrijventerrein is goed voor de zaak.

Daarom werken ondernemers met elkaar en met de gemeente aan een betere kwaliteit van het gebied waar hun bedrijf staat. Adviseurs van Kamer van Koophandel (KvK) Den Haag helpen om een verouderd bedrijventerrein, een onbeveiligde binnenstad of een ongezellige winkelstraat op te knappen.

Tekst: Danny Peters, Kamer van Koophandel Den Haag en Anneke Verbraeken, Andra Journalistiek
Fotografie: Regiostock

Hoewel ondernemers veel zaken zelf in de hand hebben, blijkt het voor (groepen) ondernemers vaak lastig om de bedrijfsomgeving aantrekkelijker te maken. Door intensieve samenwerking is het ondernemingsverenigingen gelukt om bijvoorbeeld stimuleringsubsidies te verkrijgen, een winkelstraatmanager aan te stellen of evenementen te organiseren. Maar verbetering vraagt samenwerking, inspanning en consensus van alle betrokkenen. En ook veel tijd.

KvK verbindt

Gebiedsmanagement en de rol die de KvK daarbij speelt, zijn bij ondernemers relatief onbekend. "Daarom zijn we in de zomer van 2011 over dit onderwerp een campagne gestart. We willen bij ondernemers onder de aandacht brengen dat ze naast het regelen van een inschrijving, voor nog héél veel andere diensten bij de KvK terecht kunnen", aldus Pauline Kamphuis, marketingmanager van KvK Den Haag. "In het kort komt gebiedsmanagement erop neer dat KvK Den Haag ondernemers, projectontwikkelaars en gemeentes bij elkaar brengt, zodat de belangen van ondernemers op de agenda komen te staan. KvK treedt daarbij op als initiatiefnemer, projectleider, bemiddelaar of adviseur."

Dat verschillende vormen van samenwerking tot mooie resultaten leiden, blijkt uit de volgende praktijkverhalen.

Samen één

Rogier Bakker, voorzitter van de Binnenstad Ondernemers Federatie (BOF), vertelt over de voordelen van de samenwer-

king in de Haagse binnenstad. "De lijnen zijn kort en dus kan er efficiënt worden gewerkt. Problemen worden snel herkend, ideeën kunnen, als ze haalbaar zijn, snel worden uitgevoerd. De informatie stroomt door. We weten elkaar te vinden. Bureau Binnenstad speelt hierin als spin in het web een cruciale rol. Een belangrijke netwerkborrel is de maandelijkse Binnenstadsborrel. Er is een wachtlijst, zo populair is deze bijeenkomst. Iedereen die iets

samenwerking. Iedereen kent elkaar en problemen kunnen zo heel snel worden getackeld."

Een mooi voorbeeld van partijen die elkaar weten te vinden. Maar wat zou hier nog beter kunnen? Bakker: "Als ik kijk naar de BOF dan is wel één van mijn wensen dat we verder professionaliseren. Ik zou ook graag zien dat de aangesloten ondernemers zich meer betrokken gaan voelen bij onze federatie

Twintig procent meer omzet dankzij samenwerking

met de binnenstad van doen heeft is er, ondernemers, wethouders, raadsleden, de KvK, bewoners. Hier zie je ook hoe belangrijk netwerken is voor een goede

en bij de binnenstad. Daar valt nog veel winst te behalen. We kunnen de Haagse binnenstad alleen verbeteren als we het met zijn allen doen."

Resultaten samenwerking ondernemers Haagse Binnenstad, KvK, gemeente en bewoners

- Het Collectieve Winkelverbod dat in het kader van het project Keurmerk Veilig Ondernemen wordt uitgevoerd, zorgt voor een dalend aantal winkeldiefstallen.
- Dankzij het efficiënt bevoorraden van winkels en horeca via het initiatief De Schone Stad Den Haag, nam het aantal vervoersbewegingen af en daarmee de uitstoot van CO₂.
- De marketing en promotie van de Haagse binnenstad kreeg een impuls dankzij de nieuwe Stichting Marketing Haagse Binnenstad. Hierin participeren KvK Den Haag, ondernemers en gemeente, met een eigen promotiecampagne en de succesvolle Shopping Night.
- Er kwamen Bedrijven Investerings Zones waardoor niet alleen de kwaliteit van het winkelgebied wordt verbeterd, maar de zones zorgen ook voor een verhoogde participatie van ondernemers.



De KvK werkt samen met gemeenten en ondernemers aan een betere kwaliteit van het gebied waar hun bedrijven staan.

Voordelen van samenwerken

- Bedrijven worden aantrekkelijker voor klanten door betere bereikbaarheid, veiligheid, parkeergelegenheid en uitstraling van de omgeving.
- Dit kan weer leiden tot meer klanten, hogere vastgoedwaarde en minder leegstand.
- Door structureel overleg en samenwerking met de gemeente hebben ondernemers meer en eerder invloed op bestemmingsplannen.
- Groter bereik door gezamenlijk organiseren van promotie- en marketingacties.
- Financiële en organisatorische voordelen door gezamenlijk afnemen van producten en diensten, bijvoorbeeld beveiliging, schoonmaak en energie.

Meer omzet

Restauranteigenaar Ed Hoogendijk werd een paar jaar geleden voorzitter van de Koninklijk Horeca in Delft. Door samenwerking trekt deze stad meer bezoekers en met het concept Ontdek Culinair Nederland (OCN) behalen de restaurateurs meer omzet. Hoogendijk vertelt wat het de leden oplevert. "Het blijkt

dat de restaurants ongeveer twintig procent meer omzet halen. En dit is buiten de extra omzet die wij als OCN voor de restaurants genereren."

Een goed uitgewerkt plan dat positieve resultaten heeft geboekt. Ziet Hoogendijk hiermee nog verdere mogelijkheden

De KvK brengt ondernemers en gemeente bij elkaar

dat zeventig procent van de mensen niet eerder in ons restaurant is geweest. Die komen later dan weer een keer terug met z'n tweetjes of met een groep. We zien, na achttien edities en meer dan achtduizend culinaire wandelaars,

voor Delft? "Wat nog verbeterd kan worden is het inzicht bij restaurateurs dat samenwerken loont. Ze moeten ook niet bang zijn om informatie uit te wisselen. Je moet van je eigen kracht uitgaan, dan komt het altijd goed."

www.kvk.nl/gebiedsmanagementdh

Focus Haaglanden zet dit keer Marion Stein in de spotlights. Zij is per 1 september agetreden als secretaris/algemeen directeur van het Stadsgegewest Haaglanden en volgt hiermee Bram Harkes op. Marion Stein werkte negen jaar als griffier bij de gemeente Den Haag. Zij was de eerste griffier. Daarvoor heeft zij in verschillende functies bij de gemeente gewerkt en was zij raadslid in Voorburg. Ook heeft ze ervaring in provinciale kring.

Marion Stein

Tekst: Brigitte Beeks, Stadsgegewest Haaglanden
Fotografie: Sicko van Grieken

Wat is de achtergrond van uw overstap van griffier bij de gemeente Den Haag naar secretaris-directeur bij het Stadsgegewest Haaglanden?
"Ik hou ervan om ergens aan te beginnen en niet meteen een blauwdruk te hebben over hoe het er uiteindelijk uit moet gaan zien. Het Stadsgegewest bevindt zich nu in zo'n situatie. De WGR+ gaat eraf, we willen naar een metropoolregio (Rotterdam-Den Haag red.) toe, maar het is nog niet bekend hoe we het gaan inrichten en welke vorm het uiteindelijk zal gaan krijgen. De inhoud en de competenties die daarvoor nodig zijn, vind ik een fantastische combinatie. Daarnaast trok de tweeledigheid van de functie me aan. Directeur van een organisatie en secretaris van het bestuur. Om op die manier een scharnierpunt te zijn en iedereen mee te nemen naar het einddoel."

Een flinke ommekeer in uw carrière of een logische stap?

"Voor mij was het een hele logische. Ik was destijds, na de dualisering in 2002, de eerste griffier van de gemeente Den Haag. Ik heb het neergezet en omgebouwd en gedaan wat er te doen stond. Iedereen begrijpt dan dat je op enig moment weer doorgaat."

Wat zijn uw ambities als secretaris van het Stadsgegewest?

"Om de ideeën die er leven, en de mogelijkheden en kansen die er zijn, aan te boren. Ik wil ook de partners van Haaglanden oproepen om mee te denken. Het zijn momenteel niet de rijkste tijden, maar ideeën kosten niets. Ik hoop dat we dan uiteindelijk trots kunnen zijn op het fantastische resultaat en dat we optimale voorwaarden realiseren om ons aandeel in de motor van de Randstad, maximaal te laten floreren op alle gebieden."

Wat zijn de uitdagingen voor de komende periode?

"Het 'hoe' is denk ik de grootste uitdaging. Want dat is op dit moment nog onduidelijk. We moeten met elkaar verbinden, de mogelijkheden verbinden, netwerken, uitvinden wat iedereen kan bijdragen. Dat dat gaat lukken, daar heb ik wel vertrouwen in. Er zijn zoveel parels in de regio! Maar de Metropoolregio Rotterdam-Den Haag moet ook vooral iets van alle gemeenten worden en niet alleen van de twee grootste steden. Elke gemeente moet zijn handelsmerk en zijn kracht kunnen versterken in dit proces."

Wat is uw favoriete plek in Haaglanden?

"Zelf woon ik al jaren op Voorburg, zoals ze dat zeggen, maar als favoriete plek wil ik Midden-Delfland noemen. Dit is een gebied wat ik niet lang geleden ontdekt heb om heerlijk in te fietsen. Ik was voor een toer uitgenodigd door twee wethouders uit Midden-Delfland en ik wist niet dat het daar zo mooi was. Je komt er alleen niet zo makkelijk vanuit de stad en dan heb je meteen een verbeterpunt te pakken, dat we ook hebben gehoord op de Metropoolregiodag, die in mei is gehouden in het ADO Stadion."

Welk boek ligt er momenteel op uw nachtkastje?

"Twee boeken eigenlijk. Het ene is meer bedoeld om steeds op te pakken en iets uit te lezen. Het gaat om 'De essays' van Michel de Montaigne, een filosoof uit de zestiende eeuw. Alle levensvragen komen filosofisch en verdiepend aan bod. Daarnaast ben ik bezig in 'De Eeuwreiziger' van Andres Neuman over een man die in een stadje terecht komt dat onthecht is, en hem onthecht, van tijd en plaats. Het stratenpatroon is iedere dag weer anders."



Gerard Milo: de maakbaarheid van nieuws

Op het moment dat ik deze column schrijf, zijn wij net terug van vakantie en meldt mijn vrouw mij dat wij heel wat gemist hebben gisteren. Het kwam er volgens een columnist van de Volkskrant op neer dat er gemakkelijk een bankrun had kunnen ontstaan. Hij was er in ieder geval op voorbereid en ook de andere media, met name de NOS, hadden zich niet onbetuigd gelaten. De hele dag extra nieuwsuitzendingen over de ontwikkelingen op de beurs, die minder spectaculair bleken dan verwacht. De beurzen sloten weliswaar met een enorm verlies, maar toch niet van een dermate apocalyptische omvang dat die ook tot een bankrun leidde. Dat deed mij opnieuw stilstaan bij de rol van de media bij dit soort gebeurtenissen. Het verslaan van nieuws zoals het gebeurt, is de belangrijkste taak van media als de Volkskrant of het NOS journaal. Toch kan ik mij niet altijd aan de indruk onttrekken dat er bij de wijze waarop die

verslaggeving wordt vormgegeven, veel wishful thinking speelt. Nieuws wordt ook nog wel eens gemaakt. Het aankondigen en uitzenden van extra journaals, of suggereren dat wij net een bankrun zijn ontlopen, wakkert bij de zowel geïnformeerde als minder geïnformeerde lezers en kijkers emoties en onzekerheid aan. Daarmee ontstaat dan weer een soort algemeen onrustgevoel, waar de media dan weer naar kunnen verwijzen, als legitimering voor de gekozen vorm van verslaggeving. Op zich beperkt deze wijze van handelen door de media zich niet tot de financiële crisis die de wereld nu doormaakt, maar komt deze wijze ook op allerlei andere plaatsen terug, zoals bij (verwachte) verkeersinfarcten, weeralarmen, kabinetcrises of de transfer van voetballers of trainers. In het geval van de huidige financiële crisis is van de media juist extra zorgvuldigheid geëist. Omdat het hier in feite gaat om de uitwerking die emoties

hebben op beurskoersen en daarmee op ons hele financiële systeem, hoe imperfect dat ook is. Duiding en terughoudendheid zijn dan belangrijker dan speculatie en suggestieve scenario's. Dat betekent nieuws verslaan en niet nieuws maken, ook al levert dit misschien saaiere artikelen en televisie op.



NEObeet?

- ne-o`beet
- de-woord (mannelijk)
- iemand die ontwerp bureau NEO nog helemaal niet kent

kijk eens rond op onze website!

NEOfoob?

- ne-o`foob (« Grieks)
- de-woord (vrouwelijk)
- iemand die nog een beetje huiverig is voor een fris en sprankelend NEO-ontwerp

kom gerust een keer kennismaken!

www.ontwerpbureauneo.nl

ontwerpbureau neo overbeeklaan 14 velp tel 026 4424831 post@ontwerpbureauneo.nl

De Kennisalliantie bundelt krachten om de top te bereiken

Hoogstandjes in water- en deltatechnologie

Elke topcoach weet dat je de sterke punten van een topsporter moet versterken om te kunnen winnen. En dat je kampioen wordt als je ervoor zorgt dat topsporters elkaar vertrouwen en blindelings weten te vinden. Dat is ook precies wat de Kennisalliantie wil met de water- en delta-sector in Zuid-Holland: door samenwerken en innoveren de internationale top bereiken.

Tekst: De Kennisalliantie
Fotografie: De Kennisalliantie

Water is een van de negen topsectoren waarin Nederland sterk is. Sander van der Wal, programmamanager 'water' van de Kennisalliantie: "Wij willen die positie verstevigen. Het doel is om meer omzet uit watertechnologie te halen, meer werkgelegenheid in deze sector te realiseren en nieuwe kennis toe te passen op innovatieve producten met internationale marktwaarde. Om dit te realiseren verbinden we 'water'partners in programma's en projecten en hebben we structureel overleg met lokale en internationale overheden om belemmeringen op te lossen. Daarnaast letten we erop dat waterprogramma's en projecten elkaar versterken."

Delft Blue Technology

Het eerste waterprogramma dat de Kennisalliantie in 2009 mede realiseerde is Delft Blue Technology. Dit is een programma waarin de gemeente Delft, het Hoogheemraadschap van Delfland, de TU Delft, TNO, Deltares, Science Port Holland, UNESCO-IHE en de Kennisalliantie de handen ineen geslagen hebben om Delft nog sterker op de kaart te zetten als kenniscentrum voor water- en deltatechnologie. Van der Wal: "Delft Blue Technology is hét loket voor water-vraagstukken. Deze watervraagstukken worden omgezet in een project en uitgewerkt tot een concreet product. Het pro-



Sander van der Wal: "We hebben ons ten doel gesteld om meer omzet uit watertechnologie te halen, meer werkgelegenheid in de watersector te realiseren en nieuwe kennis toe te passen op innovatieve producten."

jectteam experimenteert, test en demonstreert in een van de demonstratieruimten in (de directe omgeving van) Delft met de ambitie om de innovaties wereldwijd toe te passen." Pieter van Prooijen, project developer van Delft Blue Technology vult aan: "Wij zijn nodig omdat we vanuit een neutrale positie een brug kunnen slaan tussen de verschillende partijen. Daarnaast kijken we vroeg in het proces naar de financiën: wat levert het op, behalve droge voeten?"

Deltatechnologisch valorisatieprogramma

De regio Delft – Rotterdam – Drechtsteden als internationale etalage voor een economisch sterk deltagebied. Dat is het belang van de Kennisalliantie als één van de initiatiefnemers van het Deltatechnologisch valorisatieprogramma en past naadloos in het beleid van de provincie Zuid-Holland om meer aandacht

te geven aan het cluster 'Maritiem'. In deze regio zijn bedrijven en instellingen gevestigd met een wereldnaam op het gebied van waterbouw, water- en deltatechnologie, scheepsbouw en off shore activiteiten. Juist door deze krachten te bundelen en innovaties zichtbaar te maken, trekken we internationale overheden hier naar toe. We laten ze onze beproefde en nieuwste oplossingen zien en verkopen hiermee nieuwe kennis en technologie. Het programmateam onder leiding van de TU Delft streeft ernaar om in het najaar een Europese subsidieaanvraag te doen van 3,7 miljoen euro voor een periode van drie jaar, waarmee meerjarige innovatieprojecten ontwikkeld kunnen worden.

Nederlandse topsector water

Het Rijk heeft negen topsectoren aangewezen waarvan 'water' er een is. Ook het Rijk ziet de potentie van onze waterexpertise. Door ervoor te zorgen

dat lokale, regionale en landelijke programma's elkaar versterken, bundelden we de kennis van wetenschap, overheid en ondernemerschap in een actieagenda die in juni aangeboden is aan minister Verhagen van EL&I. Van der Wal: "Deze regio is mede vormgever van Verhagens beleid op water, want veel van de ambities en speerpunten uit het Zuid-Hollandse advies zijn overgenomen en we zijn tevreden dat we als Kennisalliantie daarin onze rol hebben kunnen spelen. Samen met onze partners hebben we de regionale input vormgegeven en er ook voor gezorgd dat de regionale economische agenda aansluit bij die van het Rijk en andersom. Zo wil het Rijk maatregelen nemen om onze waterkennis internationaal onder de aandacht te brengen, de wet- en regelgeving voor ondernemers te vereenvoudigen en logistieke knelpunten weg te nemen. Het Rijk staat ook positief tegenover een investeringsfonds voor waterinnovaties en investeringen in het onderwijs om dat optimaal aan te laten sluiten op de vraag vanuit de arbeidsmarkt."

Cross sectorale innovatieprojecten

Natuurlijk zijn er nog veel innovaties mogelijk in de water- en deltasector. De Kennisalliantie wil nieuwe invalshoeken verkennen. Bijvoorbeeld door de watersector te verbinden met ICT en ruimtevaarttechnologie. Kunnen we dan bijvoorbeeld met één druk op de knop zien welk schip een milieuvuiling op zee veroorzaakte? Ja, dat is mogelijk door satellietdata te verbinden met scheepvaartbewegingen, stromingen en getijden. In Zuid-Holland barsten we van high tech bedrijven en organisaties die oplossingen bedenken waar de

'We laten ze onze beproefde en nieuwste oplossingen zien en verkopen hiermee nieuwe kennis en technologie'

water- en deltasector van profiteert. Het creëren van cross sectorale projecten is één van de expertises van de Kennisalliantie en sluit goed aan bij de nieuwe regionale economische agenda voor de Zuidvleugel. Hierin wordt juist voor



Deltares onderzoekt de 'groene dijk' in de Deltagoot

deze kruisbestuivingen aandacht gevraagd.

Etalage voor de wereld

Als je wilt verkopen dan moet je je producten kunnen laten zien. Daarvoor hebben we experimenteer- en demonstreruimten nodig waar potentiële klanten naar toe kunnen komen. Het gebied langs de A13 is zo'n buitengebied waar wateroplossingen bekeken en

getest kunnen gaan worden. De Kennisalliantie is met lokale en regionale overheden in gesprek voor meer 'etalageruimte'. We inventariseren de mogelijkheden en eventuele belemmeringen en zorgen ervoor dat projecten beschikken

over een ruimte waar ze hun nieuwe watertechnologie kunnen demonstreren aan nationale en internationale klanten.

Wereldwijde uitdagingen zorgen voor unieke kansen

De klimaatverandering zorgt voor heel wat uitdagingen voor onze waterexperts. In Zuid-Holland lopen talloze projecten om overstromingen en verzilting in goede banen te leiden. Ook projecten die de waterkwaliteit in een stedelijke omgeving optimaliseren staan internationaal in de schijnwerpers. Er zijn veel wateruitdagingen en er is veel geld te verdienen aan water. En de verwachting is dat dit voorlopig niet verandert. Daarom bundelt de Kennisalliantie de krachten van de 'gouden driehoek' van ondernemers, wetenschap en overheid. Daarom inspireren we jong talent voor de watersector en daarom demonstreren we projecten waar Nederland trots op kan zijn.

Kantorenleegstand groeit in Haaglanden

Projectontwikkelaars en beleggers pleiten voor regionale aanpak

In 2010 stond 14,5 procent van de kantoren in de regio Haaglanden leeg. Een stijging van 2,5 procent ten opzichte van het jaar daarvoor. Zowel landelijk als regionaal wordt druk gedis-cussieerd over de aanpak van de leegstand. Een landelijk actieprogramma is inmiddels op-gesteld. Inventarisaties naar herontwikkeling en transformatie zijn regionaal uitgevoerd. Ook de overheid moet volgens beleggers en projectontwikkelaars een andere rol krijgen.

Tekst: Brigitte Beeks, Stadsgevest Haaglanden
Fotografie: Sicco van Grieken

De stijging van de kantorenleegstand heeft meerdere oorzaken. De beroepsbevolking heeft zich de afgelopen jaren gestabiliseerd en Het Nieuwe Werken heeft een opkomst gemaakt. Tijd voor actie om te voorkomen dat die leegstand nog verder oploopt. Die actie moet gezamenlijk worden opgepakt. In 2010 zijn de overleggen tussen gemeenten, provincies, banken, beleggers, ontwikkelaars begonnen. Hieruit is in maart 2011 het lande-

lijke Actieprogramma Aanpak Leegstand Kantoren gerold dat minister Schulz (Infrastructuur & Milieu) naar de Tweede Kamer heeft gestuurd. De thema's die hierin aan bod komen: 1. Bestaande leegstand bestrijden, 2. Naar een gezonde kantorenmarkt, 3. Betere afstemming vraag en aanbod: terughoudendheid in nieuwbouw. Ook het Stadsgevest Haaglanden heeft eind november 2010 een werkconferentie in het kader van de kantorenleegstand gehouden waaraan gemeenten en marktpartijen deelnamen. Hierbij waren NEPROM, (Vereniging voor Nederlandse Projectontwikkeling Maatschappijen) en de IVBN (Institutionele Beleggers in Vastgoed Nederland) ook aanwezig.

Bestaande leegstand

Het Stadsgevest heeft in september 2011 een inventarisatie van leegstaande kantoren in de regio afgerond. Hierbij is

makkelijk. Zo weet ook de NEPROM. Bestuurslid Nicole Maarsen: "Op goede locaties werkt herontwikkeling van slechte kantoren in combinatie met het toevoegen of versterken van voorzieningen als horeca of sportfaciliteiten. Op minder goede kantoorlocaties ligt transformatie naar andere functies meer voor de hand en er zijn locaties waar sloop de enige oplossing is. Hergebruik van bestaande gebouwen en locaties biedt dus niet altijd een oplossing. De eisen van gebruikers veranderen en niet elk gebouw is voor de eeuwigheid geschikt." Ook het IVBN onderschrijft dit. Directeur Frank van Blokland: "Als je kijkt naar de leegstaande kantoren in de regio is daarvan maar tien tot vijftien procent geschikt voor transformatie. Soms heeft dat met de locatie te maken. Maar vaak is ook het gebouw niet geschikt. Dat houdt in dat eigenlijk 85 procent gewoon gesloopt moet worden."

'Gemeenten moeten zich meer bezighouden met voorraadbeleid'

gekeken naar kansrijke en minder kansrijke locaties voor herontwikkeling of transformatie tot woningen. De roep om lege kantoren een andere functie te geven groeit. Woningen, een school, een hotel. Tegelijkertijd worden oude kantoren omgevormd tot een hip nieuw kantoor. Maar het is niet altijd zo

Kantorenstrategie 2011

NEPROM onderschrijft het belang van het samenwerken tussen overheden en marktpartijen door een gezamenlijke kantorenvisie te ontwikkelen. Maarsen: "Projectontwikkelaars hebben de kennis en kunde om een aantrekkelijk vestigingsklimaat te realiseren en zo bij te dragen aan een goede internationale positionering van Nederland. Beleggers zijn als eigenaren van kantoorgebouwen belangrijke partners. En natuurlijk heeft de overheid een belangrijke rol. Gemeenten hebben het voortouw in de aanpak. De regio Haaglanden pakt dit voortvarend op door in regionaal verband met een kantorenvisie te komen. Niet elke gemeente kan een lokale toplocatie ontwikkelen en gebundelde, regionale krachten ontsluiten de potentie van goede locaties beter." Het IVBN pleit eveneens voor een gezamenlijk beleid. Van Blokland: "Natuurlijk wil iedere wethouder afzonderlijk graag dat een bedrijf zich vestigt in de eigen gemeente. Maar daar moeten we



In het oude hoofdkantoor van de PTT uit de jaren vijftig is in 2010 het Hilton Hotel Den Haag (Zeestraat) geopend

vanaf. We moeten op Haaglanden-niveau één kantorenbeleid ontwikkelen, willen we duurzaam blijven." Durven slopen hoort hier ook bij volgens de NEPROM. Maarsen: "De regio-gemeenten moeten ook de mindere locaties durven aan te wijzen en een visie presenteren op sloop, onttrekking en (re)vitalisering om over de volle breedte de kwaliteit van het vestigingsklimaat te verbeteren. Benut hierbij de kennis van de projectontwikkelaars. Zij hebben immers inzicht in eisen en wensen van huurders en beleggers." Die wensen van huurders en beleggers zijn de laatste jaren ook veranderd, meent Van Blokland. "Huurders hebben de keuze. En daarbij begint steeds meer het idee te leven dat nieuwbouw 'not done' is. Een groeiend aantal partijen is van mening dat in bestaande gebouwen prima voorzieningen zijn. Er is een mentaliteitsbeweging op gang gebracht. Dat komt ook omdat op bedrijven die nieuwe kantoren laten bouwen en het oude verlaten, veel kritiek is gegeven. Kijk bijvoorbeeld naar het Internationaal Strafhof. Zij zitten nu aan de Maanweg en verhuizen over een aantal jaar naar nieuwbouw op het terrein van de Alexanderkazerne. Dat ligt midden in een woongebied en daar is veel kritiek op geweest."

Voorraadbeleid

De lokale overheden kunnen sturing geven door goed naar de bestaande

voorraad te kijken, vindt Van Blokland. "Gemeenten moet zich meer bezighouden met voorraadbeleid. Maak, samen met marktpartijen, keuzen in de bestaande kantorenlocaties. Welke kantoorlocaties zijn toekomstbestendig en wat moet er per locatie gebeuren om de bestaande voorraad duurzaam te maken? Welke kantoren zijn al goed? Welke kantoren moeten een kwaliteits-slag maken? Waar is transformatie nodig? En vooral ook: waar moet er

gewoon gesloopt worden? Sloop van structureel leegstaande kantoren op slechte locaties is zonder meer noodzakelijk. Ontwikkelaars hebben de afgelopen jaren nieuwe kantoren neergezet terwijl er in de praktijk feitelijk geen vraag voor was. Gemeenten mogen het probleem niet groter maken. Wil je toch nieuwbouw neerzetten? Dan moet je ook meer slopen en een ouder pand uit de markt halen. We kunnen dit niet alleen oplossen, dat moet met elkaar."

Kantorenstrategie Haaglanden 2011 - 2020

De concept-kantorenstrategie tot 2020 heeft als uitgangspunt dat het Stadsgevest Haaglanden wil beschikken over een wervende, gezonde kantorenmarkt. Een gezonde kantorenmarkt betekent de juiste kantoren (zowel kwantitatief als kwalitatief) op de juiste plekken in Haaglanden. Daarbij hoort een leegstand die groot genoeg is om bedrijven een goede keus te geven en beweging in de markt mogelijk te maken, de zogenaamde frictieleegstand. Deze frictieleegstand komt overeen met zes procent van de voorraad: voor Haaglanden is dat 0,4 miljoen m², aanzienlijk minder dan de één miljoen die nu leegstaat. Dit vergt een forse reductie van de leegstand in combinatie met renovatie en alleen nieuwbouw waar behoefte is. Kortom: gezamenlijk voorraadbeleid van de gemeenten. Om dit te bereiken moeten de gemeenten, volgens de strategie, met elkaar bindende afspraken maken over de overmaat nieuwbouwplannen en hoe de reductie van de leegstand te stimuleren. "De gevraagde visie op sloop en transformatie staat in de strategie. Voor de uitvoering hebben we uiteraard de commerciële partijen nodig die in de kantorenmarkt actief zijn: het is immers in ieders belang dat Haaglanden een gezonde kantorenmarkt heeft!" besluit Pieter van Genuchten, sectorhoofd Economie van Haaglanden. De planning is om deze strategie komende winter bestuurlijk vast te leggen.



In Den Haag (Beatrixkwartier) wordt momenteel De Monarch herontwikkeld

Stad ontvangt gemiddeld 53 miljoen bezoekers per jaar

Den Haag rolt rode loper uit voor toerist

DEN HAAG

Wethouder Marjolein de Jong heeft de verantwoordelijkheid voor zaken als cultuur, citymarketing, bouwontwikkelingen in de internationale zone en binnenstad. "Ik kan mij geen mooiere portefeuille wensen. Wat is er fijner dan te kunnen helpen bij het nog aantrekkelijker maken van je eigen stad?"

Tekst: Chris Lieshout, gemeente Den Haag
Fotografie: Peter van Oosterhout, gemeente Den Haag

Nu en in de toekomst wil Den Haag dé stad zijn waar het prettig is om te wonen, te werken, te studeren en te verblijven. Het toerisme is één van de zaken die daarbij een grote rol speelt. "Den Haag is voor toeristen echt uniek om te bezoeken. Niet alleen vanwege zijn ligging aan zee, maar ook door zijn binnenstad met tal van cultuurhistorische gebouwen. Tel daar al die internationale instellingen bij op en je hebt een stad met tal van topattracties. Ik zie het als mijn taak ervoor te zorgen dat al die componenten voor de volle honderd procent worden benut."

Tientallen miljoenen euro's
Marjolein de Jong zit duidelijk op haar praatstoel. Vol enthousiasme vertelt ze dat cijfers onlangs hebben aangetoond dat ieder jaar gemiddeld 53 miljoen mensen een bezoek brengen aan Den Haag. "Dat zijn ontzettend veel mensen. Je moet daarbij niet alleen denken aan dagjesmensen, maar ook aan mensen die voor een paar dagen in de stad verblijven. Er is becijferd dat door die mensen gemiddeld 43 euro per persoon wordt uitgegeven. Bij elkaar opgeteld zijn dat tientallen miljoenen euro's. Je ziet het, het toerisme stimuleert de lokale economie enorm. Bovendien levert het de stad ook nog 10.000 banen op. Daarbij komt ook nog dat al die toeristen bij elkaar voor een hoop drukte en



Wethouder Marjolein de Jong: "We verkopen ons als stad nog onvoldoende als één geheel."

gezelligheid zorgen. Wat weer goed is voor de ondernemer en winkelier. Al dat soort zaken hangen met elkaar samen."

Volop kansen
Toch vindt de wethouder dat Den Haag zijn positie als aantrekkelijke bestemming nog niet voor de volle honderd procent benut. "Ik vind dat we ons als stad nog onvoldoende als één geheel verkopen. Onderzoek wijst uit dat Den Haag vooral wordt geassocieerd met het regeringscentrum en het Binnenhof en op grote afstand pas met Scheveningen en Kijkduin met het strand, de zee en de duinen. Op dat gebied is er nog veel te winnen." Wel bevestigt De Jong dat de uitgangspositie voor de stad goed is. "Er liggen hier volop kansen. We moeten alleen die kansen wel gaan verzilveren.

We moeten zorgen dat de stad als toeristische trekpleister nog steviger op de internationale kaart komt te staan. Zeker ook vanuit internationaal perspectief. Juist op het vlak van verblijftoerisme is in Nederland de stedelijke concurrentie het hevigst. Speerpunt is dan ook onze kandidaatstelling voor Culturele Hoofdstad 2018."

Chique bewegwijzeringsborden
Als stad wil Den Haag nog meer toeristen trekken. "We moeten door de ogen van de toerist leren kijken. Hij kent de stad niet, maar we kunnen hem wel helpen." De Jong noemt een drietal simpele voorbeelden. "In de stad staan al jaren chique bewegwijzeringsborden. Compleet met 'gouden' letters. Onder die borden hangen sinds kort kleine vierkante plattegronden in de Engelse, Duit-



Jaarlijks brengen gemiddeld 53 miljoen mensen een bezoek aan Den Haag

se en Nederlandse taal. Die borden verwijzen de toeristen naar musea, winkelstraten en theaters. Dat is al een hele verbetering. Maar ook op die borden staan zogenoemde QR-codes (twee-

niet dat het voor het toerisme grote nadelige gevolgen heeft. "We zullen als stad nog bedrijfsmatiger moeten werken. Als gemeente is de tijd voorbij dat er grote zakken geld klaar staan om eve-

gewerkt aan een betere wereld. Google maar eens op 'The Hague' in combinatie met 'peace and justice' en je krijgt bijna een miljoen hits aan Engelstalige pagina's. Het merk Den Haag heeft een echt internationaal profiel."

'Het merk Den Haag heeft een echt internationaal profiel'

dimensionale codes) waarmee je handig met je smartphone informatie over de stad kan ophalen. Dat doe je door de QR-code met je QR-reader op je smartphone te scannen. Daarmee heeft de bezoeker steeds een handige gids bij zich die hij overal via de mobiel kan raadplegen met up-to-date informatie. Die voorziening is gekoppeld aan de toeristische website. En verder mogen we natuurlijk de grote groep enthousiaste vrijwilligers niet vergeten. We doen regelmatig een beroep op ze om rondleidingen te verzorgen. Met groot enthousiasme vertellen ze over de rijke geschiedenis van de stad. We vinden het geweldig dat die mensen zich zo willen inzetten voor hun stad."

Meer faciliteren
Ondanks dat er op allerlei voorzieningen fors wordt bezuinigd, denkt De Jong

nemen mogelijk te maken. We zullen steeds meer faciliteren. Dat vergt wel een andere manier van denken voor en in de stad. Onze taak is ervoor te zorgen dat de toerist daar niks van merkt. Den Haag rolt als gastheer de rode loper uit om hem als gast goed te ontvangen."

Internationale oriëntatie
Den Haag is bij uitstek een internationale stad met zijn internationaal gerechts-hof, het straffhof, de OPCW, het Vredespaleis, Europol en Eurojust, een deel van de diplomatieke wereld en een groot aantal multinationals. "We tellen hier zo'n dertigduizend expats. Tel daarbij op de zakelijke bezoekers en toeristen en je trekt al snel de conclusie dat de stad een behoorlijk internationale oriëntatie heeft. Een goede reden om juist hier congressen te houden. Als stad van vrede en recht wordt hier

Reisleidster
De Jong werd eind mei vorig jaar geïnstalleerd als wethouder. Maar stel dat ze een dag als reisleidster haar gasten mocht rondleiden. Wat krijgen ze dan van haar te zien? "Wist je dat ik een periode echt reisleidster ben geweest? Maar ik zou de toeristen sowieso met de Ooievaart een paar uur laten varen door onze mooie grachten. Daarna lopen we naar Galerij Prins Willem V, aan het Buitenhof, naast de Gevangenpoort. Het is het oudste, mooiste en kleinste openbare museum van Nederland. Ook leuk is het rijden met de Tuk Tuk naar het Gemeentemuseum en vandaar door naar het strand. Mijn voorkeur gaat uit naar het Zuiderstrand. Je kan er heerlijk met de fiets naar toe en zowel in de winter als in de zomer zijn daar de vergezichten zo mooi. Zelf ben ik gek op de zee, het strand en de duinen. Snap je nu, dat ik zo verknocht ben aan deze stad?"

Tweegesprek over dilemma's bij de forse bezuinigingen op de VRH

"Lagere kosten? Het kan, als we eerst investeren in vernieuwing"

"Wie gaat bezuinigen op de brandweer moet lef hebben", stelt Wim van Esch, directeur Bedrijfsvoering van de VRH. "Hoe je het ook wendt of keert, dit gaat pijn doen. Bestuurders moeten de verantwoordelijkheid durven nemen voor ingrijpende maatregelen. De boodschap is: we gaan straks anders werken, maar met behoud van een hoog niveau van veiligheid."

Tekst: Hans Oerlemans, i.o. Veiligheidsregio Haaglanden
Fotografie: Jos van Leeuwen

De gemeenten in Haaglanden zitten financieel in zwaar weer. Om de begrotingen op orde te krijgen, moet tien tot soms vijftien procent worden bezuinigd. Geen enkele sector blijft buiten schot. Dat geldt ook voor de jonge Veiligheidsregio Haaglanden (VRH). Moeilijke dilemma's en lastige keuzes passeren de revue in een tweegesprek tussen burgemeester van Midden-Delfland en tevens penningmeester van het VRH-bestuur, Arnoud Rodenburg en Wim van Esch, directeur Bedrijfsvoering.

Dubbelrol burgemeesters

"Als gemeenten zo zwaar moeten bezuinigen, moet ook de Veiligheidsregio een evenredige bijdrage leveren", begint Arnoud Rodenburg. "Alle uitgaven worden tegen het licht gehouden: cultuur, sport, welzijnswerk, groenvoorziening, noem maar op." Wim van Esch begrijpt de opgave, maar vindt wel dat gemeenten ook prioriteiten moeten durven stellen: "Bij de veiligheidsregio gaat het om zaken van leven en dood en het voorkomen van grote materiële schades." "Ik benijd overigens de burgemeesters niet", voegt hij eraan toe. "Ze zijn als bestuurders van de VRH verantwoorde-

maken met een lokaal brandweerkorps dat diep geworteld is in de gemeenschap. Het roept sterke emoties op als daarin wordt ingegrepen." "Zal ik het nog ingewikkelder maken?" vraagt Rodenburg. "Wat wij in Haaglanden bedenken aan bezuinigingen stuit op landelijke voorschriften en eisen. De ruimte om zelf invulling te geven aan de (brand)veiligheid is sterk

gebouwen. Een dergelijke reorganisatie vereist de nodige investeringen, want ook hier geldt: de kost gaat voor de baat uit. De VRH staat voor een dubbele opgave: structureel bezuinigen en om dit mogelijk te kunnen maken zal er op korte termijn (incidenteel) geld vrijgemaakt moeten worden: (incidentele) kosten gaan ook in dit geval voor de (structurele) baten uit.

'Je hoeft echt niet op elke melding een tankautospuiter met zes man af te sturen'

ingeperkt. Neem het voorstel om de vaste bezetting van zes man op een tankautospuiter in bepaalde situaties terug te brengen naar vier. Het leidt meteen tot verontruste reacties vanuit de Tweede Kamer en vragen aan de minister."

Bezuinigen kost geld

Het VRH-bestuur heeft de gemeenteraden laten weten dat het mogelijk moet zijn om vanaf 2015 structureel circa 6,5 miljoen euro te bezuinigen op de begroting van nu 85 miljoen euro.

"Dat wordt lastig", zegt Van Esch. "Zo'n 75 procent van onze begroting zit vast in personeelskosten. Van de huidige 1.500 medewerkers zullen er naar verwachting zo'n honderd moeten afvloeien. Dat redden we niet met natuurlijk verloop. We zullen medewerkers outplacement moeten aanbieden en andere trajecten zoals steun bij het starten van een eigen bedrijf. Gedwongen ontslagen zijn uitgesloten gezien de baangarantie tot 2015 die bij de start van de VRH met de gemeenten is overeengekomen. We willen het VRH-bestuur dit najaar een plan van aanpak aanbieden met concrete maatregelen om de vernieuwing én de bezuinigingen te realiseren."

Heeft de teruggang in personeel gevolgen voor de operationele inzet? Rodenburg: "We moeten de mensen slimmer inzetten. Je hoeft echt niet op elke melding een tankautospuiter met zes man af te sturen. Daarom niet een brandweermotor inzetten bij een automatisch brandalarm in een bedrijfspand? Zo zijn

'Een van de opties is ook het genereren van meer eigen inkomsten'

lijkt voor een optimale veiligheidszorg, maar ze moeten als voorzitter van hun college van B&W mede de verantwoordelijkheid nemen voor grote bezuinigingen. Tegelijkertijd hebben ze te

Om dezelfde kwaliteit aan veiligheidszorg te behouden, moet de huidige organisatie wel worden omgebouwd. Dat betekent onder meer een regionale herschikking van mensen, materieel en



Penningmeester VRH bestuur, Arnoud Rodenburg (links) en directeur bedrijfsvoering VRH, Wim van Esch

er meer mogelijkheden. De standaard piketdienst met zes officieren van dienst blijkt in de praktijk - na de fusie - zelden nodig. Kan dat niet minder? Het zijn voor onze medewerkers pijnlijke maatregelen, maar ik denk dat het verantwoord is."

Van Esch: "Een van de opties is ook het genereren van meer eigen inkomsten. Is het zo vanzelfsprekend dat de brandweer 'gratis' uitrukt voor situaties als een kat in de boom of het leegpompen van een kelder of het uitschakelen van een alarm. Als aan dergelijke meldingen een prijskaartje hangt, denkt men wellicht iets langer na voordat hulpdiensten worden ingeschakeld."

Nieuwe kijk op Oud en Nieuw

"Veiligheid is een subjectief begrip", werpt Van Esch aan het einde van gesprek op. "Ongeveer vijftien procent van de inzet van de brandweer op jaarbasis gebeurt in de laatste weken van december. Als oudjaar nadert, gaan ineens alle remmen los. Nederland schiet voor miljoenen euro's aan vuurwerk de lucht in. We nemen alle risico's op brand en letsel op de koop toe. Loopt het uit de hand, dan staan de hulpdiensten klaar om onder zware omstandigheden de schade te beperken. Zo gezien, gaan we nogal selectief om met veiligheid. Het ene moment worden zware risico's kennelijk voor lief genomen, terwijl op een ander moment kleine risico's als volkomen onaanvaardbaar worden gezien." Burgemeester Arnoud Rodenburg is het ermee eens: "Is die enorme inzet van hulpdiensten met Oud en Nieuw nog wel verantwoord, als je ziet hoe fors we moeten korten op maatschappelijk belangrijke taken. Waarom niet een heffing van vijf of tien procent op de verkoopprijs van vuurwerk leggen om daarmee de inzet van brandweer, medische diensten en gemeenten te financieren?"

Samenwerken op gebied van huisvesting MOE-landers

Nederland telde in 2010 zo'n 200.000 arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europese landen, de zogenaamde MOE-landers.

Tienduizenden wonen er in Haaglanden. In de Haaglanden-gemeenten Den Haag, Westland en Pijnacker-Nootdorp (plus Lansingerland) is nadrukkelijk de wens aangegeven dat actie moet worden ondernomen ten aanzien van de huisvesting van deze MOE-landers.

Tekst: Brigitte Beeks, Stadsgewest Haaglanden met bijdragen van gemeenten Den Haag, Westland en Pijnacker-Nootdorp
Fotografie: Sicco van Grieken

Het Stadsgewest Haaglanden coördineert de actie ten aanzien van de huisvesting en heeft een actieprogramma opgesteld, dat door de wethouders Wonen is vastgesteld. Hierin staat onder andere de actie om meer huisvestingslocaties te realiseren en een netwerk van informatiepunten te creëren. Een ambtelijke werkgroep is deze acties momenteel aan het uitwerken. Bij de uitwerking van de actiepunten moet in gedachten worden gehouden dat de arbeidsmigranten bijdragen aan de economische groei van de regio. Het is van belang dat alle regiogemeenten hun verantwoordelijkheid nemen ten opzichte van de knelpunten die de toestroom van arbeidsmigranten met zich meebrengt. Focus Haaglanden schetst een beeld van de situatie en problematiek in de drie gemeenten.

Den Haag

Situatie

Volgens landelijk onderzoek, werken momenteel circa 200.000 arbeidsmigranten uit de Midden- en Oost-Europese landen in Nederland. Dit is een schatting, omdat het merendeel niet in de Gemeen-



Het grootste deel van de arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa is werkzaam in de tuinbouw of de bouwrijverheid

telijke Basis Administratie (GBA) is ingeschreven. De overgrote meerderheid komt uit Polen, maar er is een groeiende groep Bulgaren en Roemenen. De verwachting is dat dit aantal de komende jaren zal blijven toenemen. Dit betekent dat in Den Haag minstens 20.000 arbeidsmigranten verblijven. De grootste groepen zijn de Polen en de Bulgaren. De meesten die in Den Haag of in de regio werken, wonen in Den Haag. Zij zijn vooral werkzaam in de glastuinbouw en in de bouw en constructie.

Problematiek

De grootste groep Oost-Europese migranten doet het goed in Den Haag. Zij nemen deel aan het arbeidsproces, zijn waardevol voor de economie en integreren geleidelijk. Met de komst van deze nieuwkomers doen zich echter ook knelpunten voor. Hun arbeidsomstandigheden zijn niet altijd ideaal. Economische misstanden doen zich vooral voor bij het werken voor minder dan het wettelijke minimumloon onder slechte omstandigheden, maar ook illegale tewerkstelling van met name Bulgaren en Roemenen komt voor. Door taalproblemen en onbekendheid met de

Nederlandse wet- en regelgeving zijn zij extra kwetsbaar voor uitbuiting. Omdat Oost-Europeanen nogal mobiel zijn, gezien de tijdelijkheid van hun arbeidscontracten, verhuizen zij veel. En komen ze vaak terecht in huizen die illegaal zijn of waar te veel mensen wonen. Dat leidt tot overlast en dak- en thuisloosheid, vaak gecombineerd met overmatig drankgebruik.

Samenwerking

Er wordt al veel met de regio samengewerkt om de participatie van Oost-Europeanen te faciliteren. Daarbij wordt ingezet op een strenge aanpak tegen malafide uitzendbureaus en andere werkgevers, illegaliteit en uitbuiting. Met de gemeente Westland is een samenwerkingsverband gestart rond werktoeleiding via de Werkpleinen, huisvesting en handhaving. Den Haag heeft ook een samenwerkingsverband met een aantal grote uitzendbureaus, zoals Otto Work Force, Tempo Team en Randstad om mensen die werkloos en dakloos zijn geworden zo snel mogelijk in vacatures te laten instromen. Een nóg betere samenwerking op regionaal niveau is uiteraard welkom.

Westland

Situatie

De internationale glastuinbouwsector van Greenport Westland levert een belangrijke bijdrage aan de Nederlandse economie. De extra handen van tijdelijke arbeidskrachten zijn nodig om deze motor, met name tijdens het oogstseizoen, jaarlijks te laten draaien. We schatten in dat het gaat om circa negenduizend werknemers. Ongeveer éénderde daarvan woont in Westland.

Problematiek

Er zijn niet genoeg woningen voor iedereen die in Westland wil wonen. Huisvesting is daarom een knelpunt. De eerder ontwikkelde Polenhotels voorzien in een behoefte. Als gemeente willen we daarom meer van dit soort ontwikkelingen faciliteren. Om uitbuiting en illegaliteit te voorkomen, is het belangrijk om te weten waar de arbeidsmigranten wonen. Pas dan kun je onderzoeken of er misstanden zijn en kun je duidelijk maken wat rechten en plichten zijn. Inschrijven in de Gemeentelijk Basisadministratie levert een belangrijke bijdrage aan de oplossing.

Samenwerking

Westland heeft dit opgepakt door actief de samenwerking te zoeken met de uitzendbranches. Ook is een Poolse sprekende consultant in de arm genomen om het vertrouwen van de Poolse gemeenschap te winnen. Wethouder Weverling van Dienstverlening en Internationalisering: "Deze aanpak heeft inmiddels zijn vruchten afgeworpen. Westland heeft de registratie van arbeidsmigranten op de landelijke agenda geplaatst. We hopen met onze ervaringen ook andere gemeenten te kunnen helpen." Ook landelijk draait Westland volop mee bij de ontwikkeling van het beleid van minister Kamp. Westland is vertegenwoordigd in de landelijke werkgroepen die zich bezig houden met de vijf speerpunten uit het beleid: registratie, huisvesting, werk, handhaving en voorlichting. Regionaal wordt samengewerkt om het beleid van Minister Kamp uit te gaan



Volgens schattingen werken circa 200.000 arbeidsmigranten uit de Midden- en Oost-Europese landen in Nederland

voeren. In Haaglanden-verband wordt gekeken naar de huisvestingsproblematiek en met het regionale Interventieteam wordt de handhaving op het gebied van fraude en uitbuiting besproken.

Oostland

(Pijnacker-Nootdorp en Lansingerland)

Situatie

In Gemeente Pijnacker-Nootdorp vindt relatief veel glastuinbouw plaats net als in de aangrenzende gemeente Lansingerland. Voor de sector en dus voor het Oostland zijn arbeidsmigranten onmisbaar. Genoemde Oostlandgemeenten werken nu sinds 2009 samen aan het vraagstuk. Ze hebben zich bijvoorbeeld samen aangesloten bij de recente studies van het NICIS die zijn gericht op de doelgroep. Daaruit blijkt: de MOE-landers die in het Oostland wonen, wonen vooral in kleinere groepen met landgenoten in kamers in gewone woningen. Ongeveer 10% lijkt ontevreden te zijn met het onderkomen en 90% tevreden. (Deze percentages zijn van-wege de steekproefomvang (50) hooguit indicatief). In 2008 woonde in Pijnacker-Nootdorp ongeveer de helft van de zeven- à achthonderd werkende migranten in Oostland. De vraag vanuit de markt bedroeg

daarbij zestig tot tachtig extra slaappleaatsen. Voor een groot deel van de hier tijdelijk werkzame migranten is blijkbaar geen lokale huisvestingsbehoefte. De achtergrond hiervoor is onbekend. Of deze vraag vandaag ook nog zo groot is, wordt de komende periode in Oostland-verband besproken met de sector.

Problematiek

Het kleinschalig onderbrengen van arbeidsmigranten in woningen, zowel binnen als buiten de bebouwde kom, leidt voorsnog zelden tot overlast. Dit is mede te danken aan het grote marktaandeel van enkele professionele uitzendbureaus die de huisvesting goed organiseren. Over het algemeen lijken de uitzendbureaus met succes de huisregels te handhaven. Sporadisch is sprake van overbewoning waar altijd tegen wordt gehandhaafd. Meestal, op brandveiligheidsinstallaties na, is er weinig op de onderkomens aan te merken.

Samenwerking

De 'problematiek' voor de komende jaren lijkt voor Pijnacker-Nootdorp en wellicht het Oostland dus niet heel groot. Maar wel zullen we de komende tijd met de sector uitwerken of eventueel resterende vraag goed kan worden geaccomodeerd.

Voorzitter Peter Otten: "De rol van raadsleden wordt meer complex."

Jaarcongres Raadslid.Nu stoomt raadsleden klaar voor de toekomst

Vorig jaar was er geen jaarcongres vanwege de gemeenteraadsverkiezingen. Daarvoor in de plaats organiseerde Raadslid.Nu dertien regionale bijeenkomsten. Dit jaar pakt de beroepsvereniging voor raadsleden de landelijke draad weer op met het jaarcongres op zaterdag 12 november. Het centrale thema is: 'Het raadslid van de toekomst'. Voorzitter Peter Otten: "Het raadswerk vraagt in toenemende mate een professionele insteek."

Tekst: Gemma Schoot en Hans Rebers
Beeld: Actorion Communicatie

Het jaarcongres van Raadslid.Nu kent met minister Ivo Opstelten van Veiligheid en Justitie, cultuurhistoricus Herman Pleij en NOC*NSF-voorzitter André Bolhuis drie prominente sprekers. Zij zullen allen hun visie geven op het thema. Maar hoe kijkt Otten eigenlijk zelf aan tegen de toekomst van het raadslid? "Raadsleden krijgen meer beleidsvelden te behartigen. Tegelijkertijd neemt het aantal



Peter Otten, voorzitter Raadslid.Nu



Het jaarcongres van Raadslid.Nu staat in het teken van 'Het raadslid van de toekomst'

politieke ambtsdragers – van raadslid tot minister en alles ertussenin – af en groeien de budgetten. Daardoor wordt de rol van raadsleden meer complex. Dat betekent dat raadsleden voortdurend moeten werken aan ontwikkeling en onderhoud van hun competenties. De invulling van de volksvertegenwoordigende rol, kaders stellen en controleren, zal steeds meer aandacht vragen. Burgers gaan namelijk steeds meer verwachten van hun gemeente."

Meer verantwoordelijkheid

Aldus het profiel van het raadslid anno 2020. Hij zal het nodig hebben in een politiek bestel waarin gemeenten de al aangekondigde bezuinigingen hebben doorgevoerd. Ze hebben er dan ook door decentralisatie meer verantwoordelijkheden bij gekregen: voor Werken naar vermogen, Begeleiding AWBZ, Jeugdzorg, Ruimte, Natuur en Economie en Water. In april sloten Rijk, gemeenten, provincies en waterschappen hierover het Bestuursakkoord 2011-2015. Daarnaast wordt veiligheid in de directe leefomgeving in buurten en wijken een

belangrijk item in de lokale politiek. "Vooral wat de basale terreinen aangaat, zoals zorg, jeugdzorg, welzijn, de onderkant van de arbeidsmarkt en veiligheid, zal de burger meer verwachten van de lokale overheid", denkt Otten. Aan de andere kant schrijven de partijen van het Bestuursakkoord in de preambule over wat hun ambitie is: 'een krachtige, kleine en dienstverlenende overheid; een overheid die zich tot haar kerntaken beperkt en waarbij taken zo dicht mogelijk bij de burger worden gelegd.' De overheid verwacht meer eigen verantwoordelijkheid van de burger.

Mee in de dynamiek

Volgens Otten heb je het in die dynamiek als raadslid nodig om continue te blijven werken aan het ambt en aan hun positionering ten opzichte van het college van burgemeester en wethouders. "Raadsleden zullen meemoeten met de dynamiek in het politieke bestel. Die dynamiek komt bij twee krachtenvelden vandaan: de bezuinigende en krimpende overheid en de lokale bevolking. Dat vraagt om bezinning op de manier waar-

Roel Wever, directeur BMC: "Gemeenten worden steeds meer onderdeel van de samenleving"

BMC advies en management is als sponsor van Raadslid.Nu verantwoordelijk voor één van de veertien workshops over actuele thema's voor raadsleden op het jaarcongres. Directeur Roel Wever: "Als adviesbureau voor de publieke sector willen wij een bijdrage leveren aan de kwaliteit van het lokale openbaar bestuur, dus ook zeker aan het hart daarvan: de gemeenteraad."



Roel Wever, directeur BMC

"In de toekomst zijn de decentralisering van taken en de bezuinigingen cruciaal voor het lokaal bestuur. Voor raadsleden betekent het dat zij zich hun kaderstellende rol goed eigen moeten maken. BMC ondersteunt gemeenteraden daarbij met diverse visietrajecten op maat. Dat doen we ook voor colleges van B&W. Nee, dat werkt geen verschillende loyaliteiten in de hand. Het gaat in het dualisme juist om het samenspel en ieders positionering daarin. We hebben hiervoor een heel aardige spelsituatie ontwikkeld. Die werken we helemaal op maat uit, toegespitst op de eigen lokale en politieke omgeving van de opdrachtgever."

"Hoe het politieke spel in 2020 gespeeld wordt en waar het over zal gaan? De tendens is dat gemeenten meer taken en verantwoordelijkheden krijgen. Dat betekent dat gemeenten een grotere bestuurskracht moeten hebben. Dat zal leiden tot schaalvergrotingen en een toename van allerlei samenwerkingsvarianten waarin gemeenten een van de spelers zullen zijn, meestal in een regisserende rol. Gemeenten worden zo steeds meer onderdeel van de samenleving." "Het spel zal gaan over de zorg en de onderkant van de arbeidsmarkt, en over ruimtelijke ordening. De gemeente krijgt een grotere verantwoordelijkheid voor de kwetsbare groepen, voor de veiligheid in buurten en wijken."

op je je rol als lokale volksvertegenwoordiger invult of in gaat vullen. Raadslid.Nu ondersteunt de leden hierbij."

Congresprogramma

Het jaarcongres van Raadslid.Nu vindt op zaterdag 12 november aanstaande plaats in Hotel en Congrescentrum Papendal in Arnhem. De centrale ontmoetingsplek is het Informatie Plaza. Hier staan de informatiestands van deelnemende bedrijven, koepelorganisaties en instellingen. Het ochtendgedeelte is plenair en wordt voorgezeten door niemand minder dan parlementair journalist Frits Wester. De middag is gereserveerd voor workshops. Na de workshops vindt een plenair afsluiting plaats.

Verdere congresinformatie

Iedereen krijgt een congresmap mee naar huis met daarin onder meer een speciaal congresmagazine waarin actuele thema's nog eens worden belicht in achtergrondartikelen en interviews. Ga voor meer informatie over aanmelding als congresganger en als standhouder naar www.raadslid.nu. Of neem contact op met de congresorganisatie: Actorion Communicatie (Corine Janssen of Peter Smit).

www.actorion.nl

Programma jaarcongres Raadslid.Nu

Ochtend 09.30 uur – 12.15 uur: plenair

- Opening door Raadslid.Nu-voorzitter Peter Otten
- Inleiding minister Ivo Opstelten van Veiligheid en Justitie
- Interview André Bolhuis, voorzitter NOC*NSF
- Tafeldebate met prominente experts over de toekomst van gemeenteraden en gemeenteraadsleden
- Presentatie Assesment Tool (een online competentiescan voor raadsleden)
- Cultuurhistoricus Herman Pleij: 'Verleden, heden en toekomst van de gemeenteraadsleden'

Middag 13.30 uur - 17.30 uur: workshops

De workshops worden opgezet en geleid door de sponsors en kennispartners van Raadslid.Nu en vinden plaats in twee parallele sessies van een klein uur.

- Het Nieuwe Besturen - BMC Management & Advies
- Integriteit - De Beuk
- Nieuwe kansen door bezuinigingen - Ernst & Young
- Raad & Griffie 2020 - Raadsledennieuws/Sdu Information Solutions
- Social media - Actieprogramma Lokaal bestuur
- Help, ik heb een iPad en nu moet ik op Twitter - Necker van Naem
- Decentralisatie en samenwerking - KING (Kwaliteitsinstituut Nederlandse Gemeenten)
- De rol van de raad bij een regievoerende gemeente - Necker van Naem
- Scoren met afval - NVRD
- Fysieke veiligheid - Nederlands Instituut voor Fysieke Veiligheid
- Papierloos Werken - NotuBiz
- De regie van de raad bij grote projecten - Twynstra Gudde
- Sport goed voor uw gemeente?! - NOC*NSF
- iTV.Loket, de nieuwe manier van communiceren! - Centric

Ook Haaglanden maakt kennis met campagne 'Clean air, a human right'

CAMFIL

Aandacht voor schone lucht

Luchtvervuiling wordt een steeds groter probleem. Dit probleem krijgt steeds meer aandacht van politiek, wetenschap, pers en de bevolking, maar ondertussen nemen de negatieve effecten toe. Onder de titel 'Clean air, a human right' wordt dit najaar aandacht gevraagd voor schone lucht. Een speciale truck, die door Europa rijdt, komt in november naar Den Haag.

Tekst: Peter Smit
Beeld: Camfil



Join the ecolution!

“Luchtvervuiling is een groot probleem. Ook in Nederland is de kwaliteit van de buitenlucht op veel plaatsen erg slecht. Je kunt het in de meeste gevallen niet zien of ruiken, maar de vervuiling is wel degelijk aanwezig”, zegt Jan Bosch, directeur van de Nederlandse vestiging van Camfil. Dit Zweedse bedrijf, dat gespecialiseerd is in de productie van luchtfilters voor o.a. kantoorgebouwen, ziekenhuizen en scholen, besteedt dit jaar veel aandacht aan het thema ‘schone lucht’. Het leven- de bewijs hiervan is de Truck Tour die door een groot deel van Europa gaat.

De titel van de campagne is ‘Clean air, human right’, oftewel ‘schone lucht een mensenrecht’. “Het is een gezamenlijke actie van ons hoofdkantoor in Zweden en de vestigingen van Camfil binnen Europa. Ik onderschrijf de campagne volledig. We willen het thema ‘schone lucht’ beter op de kaart zetten. Bij het grote publiek, maar vooral bij beleids- makers en beslissers. Een belangrijk doel van de campagne is dat politici bij het bepalen van nieuwe wet- en regelge- ving en bij nieuwe beleidsvoornemens meer aandacht besteden aan het belang van een goede luchtkwaliteit. Mensen hebben daar recht op.”

Onderzoeken

De feiten er cijfers liegen er niet om. Steeds meer wetenschappelijke onder- zoeken tonen aan dat de luchtvervuiling zeer negatieve effecten heeft op de gezondheid, steeds meer burgers komen in actie en de Europese Unie dringt bij de lidstaten aan op het treffen van maat- regelen.

Volgens de wereldgezondheidsorganisa- tie (WHO) zijn in 2010 wereldwijd twee miljoen mensen overleden door aan luchtvervuiling gerelateerde problemen. Luchtverontreiniging verkort de levens- verwachting van Europeanen met bijna negen maanden. In Nederland sterven hierdoor jaarlijks mogelijk 18.000 men- sen vroegtijdig door inademing van fijn- stof. Dit betekent dat luchtvervuiling aanzienlijk meer slachtoffers eist dan bijvoorbeeld verkeersongevallen.

Kinderen

Vooraf kinderen vormen een kwetsbare doelgroep. Onderzoek bewijst dat kinderen tot vijftig keer gevoeliger zijn voor luchtverontreiniging dan volwas- senen. “Het zijn trieste cijfers”, consta- teert Bosch. “Veel vormen van lucht- vervuiling zie of ruik je niet, maar het is

er wel. Luchtverontreiniging verkort de levensverwachting. Naast ons eten en drinken, ademen we elke dag ongeveer 25 kilo lucht in. In die lucht zit van alles, zoals fijnstof, roet en gassen. Op veel plekken in Nederland is de lucht al behoorlijk vervuild. Dat brengt risico’s met zich mee voor de gezond- heid. De politiek moet in actie komen om het tij te keren. Iedereen is bekend met mensenrechten, zoals recht op scholing, op voedsel en schoon water. Maar het meest essentiële, het in- ademen van schone lucht, wordt kenne- lijk vergeten. Je kunt dagen zonder eten, maar een mens kan nog geen vijf minu- ten zonder zuurstof.”

Camfil heeft vier eigen onderzoeks- laboratoria verspreid over de wereld. Het bedrijf baseert zich daarnaast op tal van recente wetenschappelijke publi- caties. Die informatie wil Camfil delen met de politiek en het publiek.

Campagne

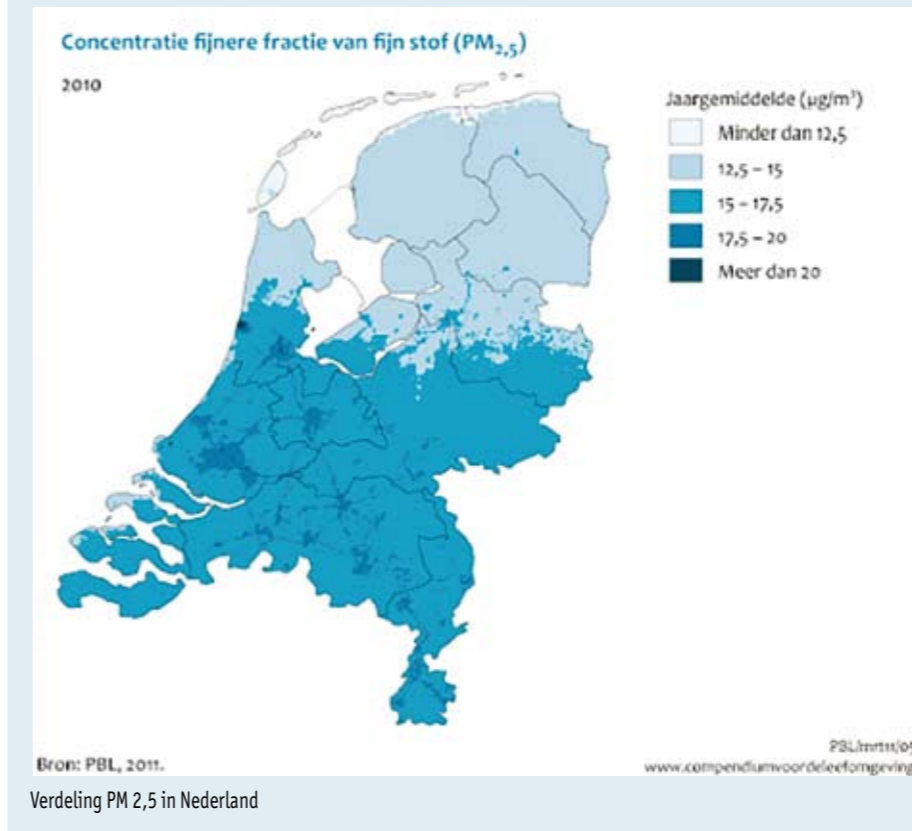
Tijdens de campagne zoekt Camfil de samenwerking met o.a. de politiek, de sportwereld, de wetenschap en de bevolking. De campagne wordt bij de start in november toegelicht tijdens een

Vooraf last van fijnstof

De problemen met de luchtkwaliteit in Nederland ontstaan vooral door fijnstof, stikstofdioxide en ozon. Vooral op plaatsen met een hoge verkeersintensiteit of veel industrie overstijgen de in de lucht aanwezige concentraties fijnstof en stikstof- dioxide de Europese grenswaarden. Het gevolg is dat steeds meer bouwprojecten (zoals wegverbredingen en woningbouw) langs snelwegen niet kunnen doorgaan.

De belangrijkste bronnen van luchtverontreiniging zijn het verkeer, de energievoorzieningen, de industrie, de landbouw en de huishoudens. Daarnaast kunnen rampen, zoals bosbranden, ook luchtverontreiniging veroorzaken.

Fijnstof (ook wel PM10 genoemd) is een verzamelnaam voor allerlei kleine deeltjes in de lucht: van zandkorrels en roetdeeltjes tot stukjes afgesleten autoband of wegdek. PM staat voor ‘particulate matter’ (fijnstof). Het cijfer achter de afkorting PM geeft de diameter van de stofdeeltjes aan. PM10 staat voor deeltjes met een doorsnede van 10 micrometer. Er bestaat ook PM2,5: deeltjes met een diameter van maximaal 2,5 micrometer. Deze deeltjes zijn nóg fijner en schadelijker dan PM10, omdat ze dieper in de longen en uiteindelijk ook in de bloed- baan terecht komen. Mensen lopen hier- door meer kans op hart- en vaatziekten.



Fijnstof kan ook ontstaan door reacties tussen verschillende soorten gassen in de lucht, zoals ammoniumnitraat. Deze stof wordt gevormd door de verbinding van ammoniak (die bijvoorbeeld uit katalysators komt) met stikstof- of zwaveldioxide. De gemiddelde hoeveelheid fijnstof in de lucht is in Nederland hoger in het zuiden van het land, nabij grote steden en bij grote industriegebieden.

Samen met het Ruhrgebied, Vlaanderen en de regio rond Milaan is Nederland de zwaarst met fijnstof vervuilde regio van Europa!

presentatie in Perscentrum Nieuws- poort in Den Haag. De truck rijdt al door Europa en heeft al in diverse landen veel aandacht getrokken. In nauwe samenwerking met de nvla (Nederland- se Vereniging Longfunctieanalysten), de

een vloeroppervlak van bijna zestig vierkante meter. Er is een expositie, een auditorium met ruimte voor maximaal twintig mensen en vier laboratorium- stations. De expositie informeert bezoek- ers over het belang van schone lucht

mensen op de standplaats van de truck aan schadelijke stoffen en stofdeeltjes inademen.

Jan Bosch: “De luchtkwaliteit in Neder- land krijgt gelukkig al veel meer aan- dacht. Mensen maken zich in toe- nemende mate ongerust over de lucht- vervuiling in hun woonomgeving en de effecten van de luchtvervuiling op de gezondheid van hun kinderen. Maar ook andere groepen houden zich steeds meer met de luchtkwaliteit bezig. Dat zie je ook terug in onze Truck Tour. We ontmoeten op de standplaatsen van de truck mensen uit de wereld van onder meer onderwijs en wetenschap, de sport en de politiek. Zij steunen de campagne en willen ook dat schone lucht een betere plek krijgt op de poli- tieke agenda.”

'Je kunt dagen zonder eten, maar een mens kan nog geen vijf minuten zonder zuurstof'

stichting i.o. ‘Schone lucht voor ieder- een’ en o.a. de Erasmus Universiteit heeft Camfil een speciaal programma voor de tour opgesteld, dat uit een semi- nar, longfunctietesten en een workshop in de expotruck bestaat.

De truck is dertien meter lang en heeft

op de plaatsen waar we werken, wonen en recreëren. In het auditorium wordt een film vertoond over luchtverontrei- ning, de bronnen ervan en de effecten ervan op de gezondheid. Meer informa- tie wordt aangereikt in de vier laborato- riumstations. Zo geven de ‘lab stations’ onder meer antwoord op de vraag wat

Communicatie in het hart van het beleid

Begrotingscommunicatie: een duivels dilemma

In veel gemeenten zijn de kaders voor de nieuwe begroting 2012 al bekend. Echter, wat dat precies betekent in de doorrekening én welke consequenties dat voor de komende jaren met zich meebrengt, wordt pas in het najaar duidelijk. Dat er flink bezuinigd moet worden is zeker, maar waarop blijft altijd een dilemma. Net als de communicatie hierover met inwoners en het maatschappelijk middenveld.

Tekst: Carmen Schothuis
Beeld: Jos Lammers, Actorion Communicatie



Vertaal ingewikkelde materie in simpele meerkeuzevragen

Twee cases: Havelingen vs Voorwijk. Het dilemma waarop bezuinigd moet worden (of waarop juist niet), speelt zich in de gemeente Havelingen af achter de dikke muren van het gemeentehuis. Bestuurders en ambtenaren stoeien met thema's, beleidsvelden, programma's, prioriteiten, decentralisatievraagstukken, samenwerkingsmogelijkheden, bedrijfsvoering en de nieuwe rol van de overheid. Daar worden intensieve sessies en overleggen aan geweid en de uitkomst daarvan mag straks door de afdeling Strategie en Control in een mooi document worden gegoten, het

en een paar mooie foto's. Zo kan iedereen lezen hoe transparant zijn gemeente is in haar inkomsten- en uitgavenpatroon. De gemeente Voorwijk doet het volledig anders. Zij biedt alle uitgaven die beïnvloedbaar zijn in 'hapklare brokken' aan en vraagt haar burgers te kiezen. Op een bijeenkomst en via een internetenquête mogen alle kiesgerechtigden hun eigen begroting maken. En daarbij aangeven waarop bezuinigd moet worden. 'Kiest u voor bezuinigen op tentoonstellingen en kunst, of mag schoolzwemmen en godsdienstonderwijs komen te verval-

raadpleging een wassen neus zijn geweest natuurlijk. Toch?! Doet Havelingen het communicatief nou zo beroerd? Doet Voorwijk het wel volgens het 'burgerparticipatieboekje'? De redactie van Focus Haaglanden gaat in gesprek met Peter Smit (directeur) en Thijs Kolster (senior adviseur), beide van Actorion Communicatie. Smit legt uit: "Het één is niet per definitie slecht en het ander goed. Onze communicatieadviseurs hebben een flink aantal gemeenten geholpen de afgelopen jaren bij de begrotingscommunicatie. Jarenlang is die communicatie vooral 'over' de begroting gegaan. Zoals in ons voorbeeld de gemeente Havelingen het nog doet. Daar is ook nog steeds niets mis mee. Maar, het is niet meer genoeg. Communicatie verplaatst zich steeds vaker naar het hart van beleid. Dat betekent voor een begrotingsproces dat de communicatiedeskundigen vanaf het eerste begin aan tafel zitten bij bestuurders en beleidsmakers." Smit vervolgt: "Zo hebben wij onlangs het college en het MT van een Gelderse gemeente begeleid in het keuzeproces. Immers, iedere keuze heeft verregaande consequenties en moet vooral goed uitgelegd kunnen worden aan je bevolking. Doordat wij de communicatieve impact

'Burgers worden graag serieus genomen, je doet ze het meest tekort met klungelige of te late communicatie'

lieft nog met een fraaie omslag. Dit document stelt de raad – uiteraard na enkele boeiende discussies – met enkele wijzigingen in november vast. Dan komt er een groot artikel uit in het plaatselijke huis-aan-huisblad, of het liefst een eigen begrotingskrant die ruim wordt verspreid. Met duidelijk leesbare artikelen, interview met de wethouder, staafdiagrammen die de cijfers helder tonen

len? Neemt u genoeg met minder schone straten en onkruid tussen de stoeptegels of mag de publiekswinkel 's middags dicht?' Dit vergt behoorlijk wat rekenwerk op voorhand, maar dan heb je ook wat. De uitslag geeft mooie staafjes met percentages: de bevolking heeft duidelijk gekozen. Er hoeft niet nog eens een bestuurlijk besluit genomen te worden, want anders zou die burger-



Een beetje bestuurder durft tegenwoordig niet voorbij te gaan aan burgerparticipatie en interactieve beleidsvorming

al vroeg duidelijk maakten aan beleidsmakers en –beslissers, werd het begrotingsproces met de bril van de burger opgesteld, zonder dat afbreuk werd gedaan aan strategische discussies die voor burgers vaak te abstract zijn." Kolster, senior adviseur, beaamt dit: "In het geval van de gemeente Voorwijk wordt een politieke en ingewikkelde materie vertaald in simpele meerkeuzevragen. Met dito uitkomsten. Dit kan een afbreukrisico vormen als de politiek toch afwijkende keuzes wil maken. Dan krijg je als bestuurder snel het verwijt dat het hier om schijnparticipatie ging." Met alle ontwikkelingen bij de lokale overheid wordt het op orde krijgen of houden van je financiën er niet makkelijker op. Laat staan de communicatie in en over dit proces. Een beetje bestuurder durft tegenwoordig niet voorbij te gaan aan het fenomeen burgerparticipa-

tie en interactieve beleidsvorming. Communicatiedeskundigen worden steeds vaker afgerekend op hun vermogen om strategische vraagstukken communicatief te vertalen. En toch blijft dat bij de begroting vaak steken in goede bedoelingen. Want daar ontbreekt het nooit aan. Waar dan wel aan? Wij vragen het weer aan de deskundigen. "Aan lef!" roept Kolster. "Wethouders, raadsleden, ambtenaren: het zijn net mensen. Bang om fouten te maken en bang om toe te geven dat ze het niet zo goed weten en hulp nodig hebben. En ik vind dat ook heel logisch. Een verkeerde uitspraak of een onzorgvuldig besluit kan verstrekkende gevolgen hebben voor grote groepen mensen. En dat met gemeenschapsgeld. Politici worden steeds vaker door de burger en door maatschappelijke instellingen ter verantwoording geroepen. In die context

wordt het alleen maar belangrijker om je niet angstig te verschuilen achter regels, wetten, procedures of mores." We vragen de heren hoe het wel moet dan. Kolster gaat door: "Ga samen met alle partijen die er toe doen bij de totstandkoming van een begroting dit proces open in. Vertel eerlijk waar de pijn zit, waar de twijfels, de moeilijkheden. Maar durf ook als politicus keuzes te maken en dit duidelijk en op tijd te communiceren. Burgers worden graag serieus genomen, je doet ze het meest tekort met klungelige of te late communicatie." "En schakel vroegtijdig je communicatiedeskundige in om mee te sparren. Die zal ons advies waarschijnlijk beamen", besluit Smit.

www.actorion.nl

Kamer van Koophandel beperkt baliebezoek

De publieksfunctie van KvK Den Haag is sinds juli 2011 op drie locaties geconcentreerd. Alleen in Den Haag, Leiden en Delft is nog baliebezoek mogelijk. Aanleiding voor dit besluit is onder meer de groei van de dienstverlening van KvK via internet, voortzetting van de in 2009 ingezette kostenverlaging en het dalend aantal bezoekers aan de balie. Baliebezoek bij de KvK-kantoren in Lisse, Alphen aan den Rijn, Zoetermeer en Naaldwijk is vanaf 1 juli niet meer mogelijk.

Online dienstverlening

In 2010 ontving KvK Den Haag in totaal 62.603 mensen aan de balie. Dat waren er 10.000 minder dan in 2009. De afna-

me van het baliebezoek is mede het gevolg van uitbreiding van de dienstverlening van KvK via internet. Op www.kvk.nl kunnen veel zaken digitaal worden geregeld. Bijvoorbeeld het aanvragen van exportdocumenten, het raadplegen van informatie over het ondernemerschap, opvragen van informatie uit het Handelsregister of het maken van een afspraak met één van de KvK-adviseurs. Directeur Gert Zandsteeg van KvK Den Haag: "Het sluiten van de balie in Lisse, Alphen aan den Rijn, Zoetermeer en Naaldwijk betekent niet dat KvK Den Haag niet meer aanwezig is in die gebieden. Onze medewerkers blijven zich ter plaatse inzetten voor de ondernemers in

de regio. Denk aan activiteiten waarmee we het ondernemersklimaat stimuleren, bijvoorbeeld het in kaart brengen van de behoefte van ondernemers in het gebied, het benaderen en bij elkaar brengen van relevante partijen, advisering over het verwerven van draagvlak bij gemeentes et cetera. We blijven ons onverminderd inzetten voor het verbeteren van de bereikbaarheid, het stimuleren van voldoende en kwalitatief goede ruimte voor ondernemers, een goede aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt en minder regedruk."

www.kvk.nl/denhaag

Pijnacker-Nootdorp betaalt burger voor afvalscheiding

Pijnacker-Nootdorp is op 17 september gestart met een Nederlandse primeur: een proef van minimaal zes maanden met een vernieuwend afvalinzameling- en scheidingsstelsel 'Afvallont'. De proef wordt uitgevoerd door Avalex samen met de gemeente en de organisatie Ryck (Nederlandse Recycle Bank). Pijnacker-Nootdorp is de eerste en enige gemeente waar deze proef gaat lopen.

Inwoners kunnen geld sparen door het gescheiden aanleveren van herbruikbare stromen uit huishoudelijk afval: oud papier, kunststof, textiel en kleine elektrische apparaten bij één van de inzamelpunten in de gemeente. Doel van de proef is het testen van dit nieuwe concept van gescheiden afvalinzameling voor huishoudens.

Duurzaam initiatief

Door deel te nemen, dragen inwoners bij aan betere scheidingsresultaten op het restafval, méér recycling van grondstoffen en daarmee aan een beter milieu. Als iedereen zich bewust wordt van de waarde van afval, zal mogelijk ook het zwerfafval afnemen. Dat levert een schonere woonomgeving op.



Eén van de inzamelpunten

Voorkom geweld in de winkel

Een overval of agressie bij winkeldiefstal. Geen enkele ondernemer zit hier op te wachten. Helaas komt het steeds vaker voor. Uiteraard worden er maatregelen getroffen om deze zaken terug te dringen. Maar ondernemers en personeel kunnen ook zelf preventief te werk gaan. Hoe? Dat horen de deelnemers tijdens drie gratis bijeenkomsten 'Voorkom geweld in de winkel' op 26, 27 of 29 september op verschillende locaties in de regio.

Het aantal overvallen in de kleine Detailhandel in Nederland is flink gestegen in 2009. Daarom heeft de overheid besloten in te zetten op een vermindering van het aantal overvallen. Door de extra inzet van de politie, het openbaar ministerie en de gemeenten zagen we in 2010 al een daling van tien procent van het aantal overvallen in vergelijking met het jaar ervoor. Echter, elke overval is er één te veel! Niet alleen vanwege de economische schade maar vooral vanwege de impact die het heeft op ondernemers en hun medewerkers.

Winkeldiefstal en agressie

Jaarlijks kost winkeldiefstal de detailhandel één miljard euro. Bij het aanhouden van winkeldieven zijn agressie en geweld helaas geen uitzondering. Uit

onderzoek van het Hoofdbedrijfschap Detailhandel blijkt dat ruim dertig procent van de winkeliers te maken heeft met agressieve 'klanten'. Voorkomen is beter dan genezen. Daarom worden winkeliers van harte uitgenodigd om de bijeenkomst 'Voorkom geweld in de winkel' gratis bij te wonen in de avonden.

- Op maandag 26 september bij de Kamer van Koophandel (KvK) in Den Haag.
- Op dinsdag 27 september in het Stadhuis in Zoetermeer.
- Op donderdag 29 september in Wijkcentrum de Vleugel in Delft.

Er worden twee workshops gegeven. Een workshop over wat te doen tijdens een overval en één over het voorkomen van winkeldiefstal en omgaan met agressie. De deelnemers kunnen vragen stellen tijdens een paneldiscussie met het Hoofdbedrijfschap Detailhandel, Politie Haaglanden, het OM en de gemeente. KvK Den Haag presenteert een korte film met preventiemaatregelen tegen criminaliteit.

Veilig ondernemen

KvK Den Haag zet dit najaar extra in op het thema 'Veilig ondernemen'. Naast bovengenoemde preventiebijeenkomsten wordt in november het beste veilig-

heidsinitiatief beloond met de Veiligheidsprijs. Op 28 september laten bestuurders zien hoe het actieprogramma om het aantal overvallen verder terug te dringen, vertaald wordt naar lokale initiatieven. Naast andere sprekers licht de voorzitter van KvK Den Haag Marius Varekamp zijn visie op dit onderwerp toe.

www.kvk.nl/veiligondernemen
www.hbd.nl/voorkomgeweldindewinkel



KvK Den Haag zet dit najaar extra in op het thema 'Veilig Ondernemen'

Verbinding Maasvlakte – Westland over water een feit

De Fresh Corridor 7, de verbinding over water tussen de Maasvlakte en het Westland is in augustus voor het eerst in gebruik genomen. De eerste gebruiker was een schip van Mercurius containers dat groenten en fruit heeft gelost bij Stena Line in Hoek van Holland. Vervolgens zijn deze per truck vervoerd naar handelsbedrijven in het Westland. "Hier is lef getoond", aldus Sjaak van der Tak, burgemeester Gemeente Westland. Hij haakte daarbij aan op de woorden van Willem Baljeu, directeur van Frugi Venta en penvoerder van Fresh Corridor. "Het project is bedoeld om het bedrijfsleven in de agrobiologie te leren varen. En daar is lef voor nodig." Baljeu doelde daarbij op de nieuwe logistieke

modaliteit waarbij containers in plaats van over de weg, via het water zijn vervoerd van de Maasvlakte naar Hoek van Holland. Van der Tak noemde de ontwikkeling enorm belangrijk om Greenport en Mainport dicht bij elkaar te brengen. "Transport over de weg zal niet verdwijnen, maar het bewijs is geleverd dat het ook via het water kan. Op deze mooie zonnige dag, zien we dat het project toekomst heeft."

Studie

In het kader van het project Fresh Corridor is in 2009/2010 een studie uitgevoerd waarin is aangetoond dat een verbinding over water tussen de Maasvlakte en het Westland zeer wenselijk is om

teelt, handel en logistiek te koppelen. Per jaar wordt via de handelsterreinen in het Westland ongeveer negen miljoen ton groenten en fruit verhandeld. Ongeveer 25 procent hiervan betreft import uit overzeese gebieden, voornamelijk citrus, druiven, hardfruit, ananas, mango et cetera. Deze producten worden gelost in de Rotterdamse haven en vervolgens verder getransporteerd via trucks naar het achterland. De truckafstand van en naar het Westland bedraagt 120 km. Bij transport via water, is de truckafstand gereduceerd tot twintig kilometer. Hierdoor kan het bedrijfsleven een lagere CO₂-uitstoot realiseren, kan de servicegraad omhoog en zal de kostprijs uiteindelijk dalen.

Lectoraat Ondernemen en Innoveren van De Haagse Hogeschool ontwikkelt KITE120

De innovatiekracht van mkb'ers: ondernemerschap en onderwijs

'Nederland innovatieland' en 'Ondernemers leren het beste van andere ondernemers', dat zijn de twee uitgangspunten die de basis vormen voor de Lerende Netwerken van het project KITE120: Knowledge and Innovation Towards Entrepreneurship. Een dynamisch netwerk van ondernemers ter versterking van kennis over innovatie en ondernemerschap.

Tekst: Denise Helmes, lectoraat Ondernemen en Innoveren, De Haagse Hogeschool
Beeld: De Haagse Hogeschool



In een informele setting ervaringen uitwisselen, die worden aangevuld met relevante theorieën

Het lectoraat Ondernemen en Innoveren van De Haagse Hogeschool heeft KITE120 ontwikkeld met het doel bij te dragen aan de economische versterking van de regio Haaglanden. De profilering van Den Haag als internationale stad van vrede, recht en veiligheid; de bedrijvigheid in het West- en Oostland; de omvangrijke en dynamische ICT-sector en de sterke diensteneconomie van Den Haag vormen de basis voor de vier sectoren die KITE120 benadert. Dit zijn juridische dienstverlening, food & flowers, ICT & Media en zakelijke dienstverlening. Hier komt tevens het getal 120 vandaan: dertig bedrijven in vier sectoren die op het gebied van ondernemerschap een innovatieve sprong voorwaarts maken; in KITE-terminologie een 'Amazing Jump'.

Zoals in de vorige editie van Focus Haaglanden (zomer 2011) te lezen valt, heeft minister Maxime Verhagen met zijn ministerie Economie, Landbouw en Innovatie zijn nieuwe innovatiebeleid bekend gemaakt. Hierin staat dat Nederland bij de top vijf van Europese kennislanden wil horen. Hij heeft hiervoor zogeheten topteams samengesteld, bestaande uit ondernemers, kennisinstellingen en overheid. "De meerwaarde zit hem er echt in dat het een

proces is voor en door de ondernemers en wetenschappers zelf", aldus de minister. Een succesvolle samenwerking, blijkt ook uit de positieve reacties die ondernemers hebben gegeven op reeds afgeronde edities van Lerend Netwerken van KITE120.

Via verschillende innovatie- en ondernemersprogramma's draagt het lectoraat Ondernemen en Innoveren van De Haagse Hogeschool bij aan de ontwikkeling van ondernemers met innovatiekracht in een economisch sterke regio.

KITE120

Bedrijven die aan KITE120 meedoen, krijgen via een in house ontwikkelde analysemethode een beeld van hoe innovatiekrachtig ze zijn. Daarnaast participeren de mkb-ondernemers in een zogenaamd Lerend Netwerk, waarbij met docenten/onderzoekers en studenten van De Haagse Hogeschool gekeken wordt naar de mogelijkheden die hun eigen bedrijf biedt.

Door deelneming aan een Lerend Netwerk ontwikkelt de mkb-ondernemer een (nieuwe) innovatievraag voor zijn eigen bedrijf. Het lectoraat Ondernemen en Innoveren zet geschikte studenten(groepen) van De Haagse

Hogeschool in om die vragen te onderzoeken en te helpen met de oplossing ervan.

Het KITE120 project wordt mede gefinancierd met middelen van 'Kansen voor West', een programma van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling, maar het is niet het enige ondernemersprogramma van het lectoraat Ondernemen en Innoveren.

Minor Ondernemen & Innoveren

Voor de inbedding van individueel ondernemerschap en ondernemendheid in het onderwijs, heeft het lectoraat in 2004 het minorprogramma Ondernemen en Innoveren ontwikkeld. Hierin wordt nadrukkelijk aandacht besteed aan de fase die volgt op de ontwikkeling van product en/of dienst: de commercialisering. Studenten worden hierbij individueel begeleid door een ervaren ondernemer. Deze ondernemers vormen samen met een aantal instellingen en bedrijven het florierende Business Netwerk. Zie www.eceed.org.

Voor meer informatie over KITE120 of deelname: www.kite120.nl

Voor meer informatie over het lectoraat Ondernemen en Innoveren: www.dehaagsehogeschool.nl/lectoraat/

Actorion

communicatie

U en Actorion Communicatie:

Eén team. Eén doel.

Communicatie is ónze sport. Bouwen aan een boodschap die scoort. De lat hoog leggen. Samen de horden nemen. Soms met een lange adem, maar ook met oog voor snelheid als het moet. Met dat ene doel voor ogen: een goed resultaat voor onze klanten. Dat is de drive van onze adviseurs: de wil om te winnen. Met dezelfde passie en emotie als in sport.

Sprint naar www.actorion.nl of toets behendig 026 443 82 87.



Actorion Communicatie zorgt o.a. voor:

- strategisch advies
- detacheringen / interim-management
- productiecoördinatie
- interactieve media

Actorion Communicatie

Arnhemsestraatweg 346

6881 NK Velp

T 026 443 82 87

E adviseurs@actorion.nl



KOCH NOTARISSEN

's - G R A V E N H A G E

Een testament van vóór 2003?

Laat u adviseren over nieuwe en mogelijk fiscaal
vriendelijke mogelijkheden.

Wel in een B.V. ondernemen of niet?

Fiscaal voordeel is niet het enige voordeel.

Laat u adviseren.

Groot Hertoginnelaan 32a – 2517 EG 's-Gravenhage

Telefoon (070) 346 95 02 – Telefax (070) 345 82 33

info@kochnotarissen.nl

